

YENİ AHİT İLE İZNIK ÖNCESİ VE SONRASI KİLİSE BABALARINDA İSA MESİH'İN TAKLİDİ VE ÖRNEKLİĞİ MESELESİ

Zekiye SÖNMEZ*

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi, **Geliş Tarihi:** 31 Mayıs 2022, **Kabul Tarihi:** 07 Eylül 2022, **Yayın Tarihi:** 30 Eylül 2022, **Atf:** Sönmez, Zekiye. "Yeni Ahit ile İznik Öncesi ve Sonrası Kilise Babalarında İsa Mesih'in Taklidi ve Örnekliliği Meselesi". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 22/2 (Eylül 2022): 863-898.

<https://doi.org/10.33415/Daad.1124275>

Article Information

Article Types: Research Article, **Received:** 31 May 2022, **Accepted:** 07 September 2022, **Published:** 30 September 2022, **Cite as:** Sönmez, Zekiye. "The Issue of Imitation and Example of Jesus Christ in the New Testament and in the Church Fathers Before and After Nicaea". *Journal of Academic Research in Religious Sciences* 22/2 (September 2022): 863-898.

<https://doi.org/10.33415/Daad.1124275>

Öz

Geçmişten günümüze Hıristiyanlığın en önemli figürü şüphesiz İsa Mesih'tir. Çünkü Hıristiyanların nezdinde o, "ilâhî ve insanî tabiata sahip bir şahsiyet olarak her iki yönüyle taklit edilmesi veya örnek alınması" gereken birisidir. İsa kendisinin taklit edilmesinden söz etmemiş, ancak günümüz Hıristiyanlığının mimarı Pavlus "Mesih'i taklit ettiğim gibi, siz de beni taklit edin" diyerek İsa Mesih'in taklidinden bahseden ilk kişi olmuştur. O, Mesih'in taklidi (*imitatio Christi*) anlayışını içinde yetiştirdiği Eski Ahit, Yahudilik, Helenizm ve Gnostisizm gibi birçok din ve kültürden etkilenerek oluşturmuştur. Pavlus'un, bu konudaki söylemleri, onun "enkarnasyon" ve "kurtuluş" anlayışıyla da ilişkilendirilerek Kilise Babaları ve sonraki Hıristiyanlar tarafından tartışılmış ve tartışılmaya devam etmektedir. Hıristiyan dünyasında yüzlerce yıldır yazılan ve tartışılan bu konuyla ilgili

* Dr. Öğr. Üyesi Afyon Kocatepe Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri, Afyonkarahisar, Türkiye, zsonmez@aku.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1672-4823>.

ülkemizde herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle Mesih'in taklidi anlayışı; köken, kavramsal çerçeve, Yeni Ahit ve Kilise Babaları bağlamında ele alınarak konunun Hıristiyan dünyasındaki önemi ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Enkarnasyon, Grek Babalar, Imitatio Christi, Kutsal Kitap, Pavlus.

The Issue of Imitation and Example of Jesus Christ in the New Testament and in the Church Fathers before and after Nicaea

Abstract

The most important figure of Christianity from the past to the present is undoubtedly Jesus Christ. Because, in the eyes of Christians, he has a personality that should be "imitated or taken as an example" with his divine and human aspects. Jesus did not talk about imitating himself, but Paul, the architect of today's Christianity, was the first to talk about the imitation of Jesus Christ, saying, "Imitate me, as I imitated Christ." He formed the understanding of *imitatio Christi* by being influenced by many religions and cultures such as the Old Testament, Judaism, Hellenism and Gnosticism in which he grew up. Paul's discourses on this subject have been discussed and continue to be discussed by the Church Fathers and later Christians by being associated with his understanding of "incarnation" and "salvation". There is no study in our country on this subject, which has been written and discussed in the Christian world for hundreds of years. Therefore, the understanding of imitation of Christ; The origin, conceptual framework, New Testament and Church Fathers will be discussed and the importance of the subject in the Christian world will be tried to be revealed.

Keywords: Incarnation, Greek Fathers, Imitatio Christi, Bible, Paul.

Giriş

Hıristiyanlığın en önemli figürü şüphesiz İsa Mesih'tir. Çünkü Hıristiyanlar tarafından İsa Mesih, "her yönüyle taklit ve takip edilmesi ya da örnek alınması" gereken ilahî ve insanî tabiata sahip bir şahsiyet olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle yüzlerce yıldır, Hıristiyan dünyası onun kişiliği, kimliği, hayatı ve öğretileri konusunda yazıp çizmekte ve tartışmaktadır. Bir başka deyişle Hıristiyanlıktaki İsa Mesih'in taklidi (*imitatio Christi*) veya örnekliliği konusu da İsa'nın kimliği ve kişiliğiyle ilgili konuların tartışılması kadar eskiye dayanmaktadır. Konuyla ilgili "Mesih'i taklit ettiğim gibi, siz de beni taklit edin"¹ sözüyle ilk söylemde bulunan Pavlus'tur. Akabinde Kilise Babaları da Pavlus'un görüşleri çerçevesinde Mesih'in taklidi ve örnekliliği konusunu tartışmıştır. Sonraki yüzyıllarda da Mesih'in taklidi konusu Hıristiyanlar tarafından tartışılmış olmakla birlikte, Thomas a Kempis'in (yk.1379-1471) Orta Çağ dindarlığını ve adanmışlığını

¹ 1.Ko.11:1.

nı anlatan Latince *De imitatione Christi* adlı eserinin bulunmasıyla, konunun Hıristiyan dünyasındaki popülaritesi artmıştır.² Kempis'ten birkaç yüzyıl sonra Immanuel Kant (1724-1804) Tanrı'nın taklidi ve Hıristiyan ahlâkı bağlamında Mesih'in mükemmel örneğiyle ilgilenmiştir.³ Yirminci yüzyıla gelindiğinde, Walter J. Ong (1912-2003) Mesih'in taklidi ve takibiyle ilgili bir çalışma yapmıştır.⁴ Ong'dan sonra 1960'lı yılların başında René Girard (1923-2015) "mimesis" kavramını Mesih'in taklidiyle ilişkilendirerek konuyu çağdaş bir teori haline getirmiştir.⁵ René Girard'ı Giles Constable (1929- 2021) izlemiş ve kitabının bir bölümünü "*The Ideal of the Imitation of Christ*" şeklinde isimlendirerek konuyu detaylıca tartışmıştır.⁶

Hıristiyan dünyasında bu kadar çok araştırma ve tartışma konusu olan İsa Mesih'in taklidi veya örneğiyle ilgili ülkemizde herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle Mesih'in taklidini (*imitatio Christi*) konu alan çalışmamız bir ilki olacaktır. Ayrıca günümüz Hıristiyanlığının şekillenmesinde önemli rolü olan Pavlus'un, bu konuyu Yahudilik ve Gnostisizm ile "enkarnasyon" ve "kurtuluş" anlayışları çerçevesinde geliştirdiğini iddia etmekteyiz. Bu iddiamızı da çalışmamızın bütün bölümlerinde Kutsal Kitap ve diğer Batılı yazarların çalışmalarıyla desteklemeye çalıştık. Bu nedenle çalışmamızı sadece konunun ortaya çıkışı, kavramsal boyutu, Kutsal Kitap ve İznik Konsili öncesi ve sonrası Kilise Babalarının görüşleriyle sınırladık. Çünkü Hıristiyanlıkta Mesih'in taklidi; İsa'nın tanrısal, insanî ve fiziksel yönüyle taklidini kapsayan oldukça geniş bir konudur. Bu bağlamda makalemizde Mesih'in taklidi meselesinin ortaya çıkışını, Yeni Ahit ve Hıristiyan literatürde yer alan "taklit" ve takip/örnek alma" ile ilgili kavramları ve bunların hangi bağlamlarda kullanıldıklarını ve Ignatius, Irenaeus, Clement başta olmak üzere bazı Kilise Babalarının görüşlerini ele alarak birtakım tespit ve değerlendirmelerde bulunmayı amaçlamaktayız.

² Dennis J. Billy, *The Imitation of Christ Thomas à Kempis: A Spiritual Commentary and Reader's Guide* (Notre Dame: Ave Maria Press, 2005).

³ Peter Heath - J.B. Schneewind (ed.), *Immanuel Kant: Lectures on Ethics*, trans. Peter Heath (Cambridge: Cambridge University Press, 1997).

⁴ Walter J. Ong, "Mimesis and the Following of Christ", *Religion & Literature* 26/2 (Summer 1994), 73-77.

⁵ Rebecca Adams-René Girard, "Violence, Difference, Sacrifice: A Conversation with René Girard", *Religion & Literature* 25/2 (Summer 1993), 25.

⁶ Giles Constable, *Three Studies in Medieval Religious and Social Thought: The Interpretation of Mary and Martha, the Ideal of the Imitation of Christ, the Orders of Society* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995).

1. Mesih'in Taklidi Meselesinin Kökeni ve İlgili Kavramlar

Hıristiyanlıktaki Mesih'in taklidi ve örnekliliği meselesi, Akdeniz-Mezopotamya mitlerinden Temmuz mitindeki tanrıların taklidi konusu kadar eskiye dayandırılmıştır. Antik mitlerde yer alan bu konu, Pavlus tarafından insanlığın günahı için çarmıhta acı çeken, ölen ve ölümden dirilen İsa Mesih'in taklidine dönüştürülmüştür. Ayrıntılara geçmeden önce “taklit, örnek alma, takip etme” gibi kavramların Kutsal Kitap ve Batı dillerindeki kullanımlarını öğrenmek konunun daha iyi anlaşılmasına yardım edecektir.

1.1. Mesih'in Taklidi ve Örnekliliğiyle İlgili Kavramlar

İsa Mesih'in taklidi ve takibi konusunun tam olarak anlaşılabilmesi için öncelikle, “taklit, takip, örnek alma ve benzeme” gibi kavramların Kitab-ı Mukaddes'teki ve Batı dillerindeki kullanımlarını incelemek gerekmektedir. Bu bağlamda Eski ve Yeni Ahit'in Latince ve Yunanca versiyonlarında kullanılan “imitation”,⁷ “sequor”⁸ ve “mimesis”⁹

⁷ *imitatio* -*ōnis*, *f.*: taklit, *imitator*: taklit eden veya taklitçi demektir. Fiil olarak *imitor-ari*, *imitare*, deponent fiili: taklit etmek, kopyalamak, bir şeyin kopyasını yapmak için kalemlerle bir şey tasvir etmek, gibi olmak, gibi hareket etmek, benzemek gibi manalara gelmektedir. D.P Simpson, *Cassell's Latin-English English-Latin Dictionary* (London: Cassell, 1979), 286.

⁸ Latince *sequor-sequi, secutus sum*: izlemek, eşlik etmek, birlikte gitmek, sonra gelmek, ardından gelmek, amaç edinmek, kolayca gelmek... gibi anlamlara gelmektedir. Sina Kabağaç - Erdal Alova, *Latince-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Sosyal Yayınları, 1995), 550. Aynı kökten türeyen, *insequor-insequi-insequutus*: izlemek, takip etmek, heyecanla izlemek; ileri gitmek, ilerlemek, sonra gelmek, arkasından gelmek... gibi manaları vardır. Kabağaç - Alova, *Latince-Türkçe Sözlük*, 310.

⁹ İngilizce “taklit, benzeme, temsil etme” manalarındaki *mimesis*; Yunanca ve latince olarak *miméomai* (to imitate), *mimētēs* (imitator), *symmimētēs* (fellow imitator) kelimeleriyle yakından ilişkilidir. Bu kelimelerin seküler anlamda kullanımı MÖ 6. yüzyıla kadar dayanmakla birlikte, örnek kullanımlar Platon'dan (MÖ 428/427 veya 424/423-MÖ 348/347) ve Aristoteles'ten (MÖ 384- MÖ 322) verilmektedir. W. Michaelis, *Theological Dictionary of the New Testament*, ed. Kittel Gerhard - Friedrich Gerhard (UK: Paternoster Press, 1985), “Miméomai”, 1/531. Halliwell'e göre Platon *Republic* adlı eserinin 10. kitabında *mimesis anlayışını* tartışır ve o, maddi dünyayı bir bütün olarak Tanrı'nın “mimetik” yaratımı olarak görür. Ayrıca Platon'a göre mimetik eserler, gerçekliğin imgelerini bir anlamda modellemeyi amaçlayan ressam, şairler ve diğerleri tarafından üretilir. Stephen Halliwell, *The Aesthetics of Mimesis: Ancient Texts and Modern Problems* (Princeton: Princeton University Press, 2002), 138. Yine ona göre Aristoteles ise *Poetics* adlı eserinde hem şiir, resim, heykel, müzik vs. sanat eserlerinin hem de performans dayalı sanatsal yönelimin ürünü olarak *mimesis*'ten bahseder. Halliwell, *The Aesthetics of Mimesis*, 152-153. Ayrıca Aristoteles “taklidi” hem dışarıdaki dünyaya karşı yaptığı şey hem de insanların eğitildiği ve sosyalleştiği antropolojik bir a priori olarak tanımlar. Bu bağlamda Aristoteles “sanatın ... doğanın tamamlayamadığı şeyi tamamladığını” söyler. Dolayısıyla ona göre sanat, idealize eder ve olanı tam olarak yansıtmaz, olması gerekeni veya olacak olanı taklit eder. Graham

kelimeleri Tanrı'nın veya Mesih'in taklidi ve örnek alınmasıyla ilgili olarak kullanılmıştır. Bunlardan “sequi” ve “imitare” fiilleri birbirlerine yakın anlamda olmalarına rağmen özdeş kavramlar değildir. Bu nedenle bu kavramların Kitab-ı Mukaddes'te “takip etmek” ve “taklit etmek” anlamlarından hangisine karşılık geldiği bilim adamlarınca tartışılan bir konu olmuştur. Çünkü “takip etmek”, bir çağrıya cevap vermek ve onu takip etmek anlamına gelirken; “taklit”, uyma ve özdeşleşme fikrini içermektedir. Bir başka deyişle örnek alma ve takip etmede bilinç devrede olurken, taklitte çoğu zaman bilinç devre dışı kalmaktadır. Ayrıca “imitation” kelimesinden türeyen “imitator” kelimesi, Kitab-ı Mukaddes'in İngilizce versiyonlarında hem “imitator” (taklitçi) hem de “follower” (takipçi, örnek alan, izleyen, taraftar, mürit, havari vb.) kelimeleriyle çevrilmektedir.¹⁰

Genel olarak Yeni Ahit'in Yunanca versiyonlarında, İsa'nın sözlerinde “taklit” değil “takip” kelimesi kullanılmaktadır. Nitekim Yunanca “akolouthéo” ve “anakólouthos”; Latince “acolūthus, acolythus” kelimeleri, İngilizceye “acolyte, following, attending” (takip etmek, katılmak, uymak, eşlik etmek ve yardım etmek) gibi kelimelerle tercüme edilmektedir. Bununla ilgili olarak İncillerde; “*Petrus ona, 'Bak, biz her şeyi bırakıp senin ardından geldik'* demeye başladı”,¹¹ “*İsa kalkıp öğrencileriyle birlikte adamın ardından gitti*”,¹² “Önden giden ve arkadan gelen kalabalıklar şöyle bağıryorlardı...”¹³ ve “*Petrus, İsa'yı baş kâhinin avlusunun içine kadar uzaktan izledi ...*”¹⁴ gibi cümleler yer almaktadır. Zikredilen bu cümlelerde Yunanca “akolouthéo” kelimesi “takip etmek, izlemek, arkasından gitmek veya gelmek, aynı yönde hareket etmek, öncülük eden birine eşlik etmek, mürit olmak” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Ayrıca “akolouthéo” kelimesi “sırayla bir şeyleri takip etmek” manasına da gelmektedir. Nitekim “İman edenlerle birlikte görülecek belirtiler şunlardır: *Benim adımla cinleri kovacaklar, yeni dillerle konuşacaklar, yılanları elleriyle tutacaklar. Öldürücü bir zehir içseler bile, zarar görmeyecekler. Ellerini hastaların üzerine koyacaklar ve hastalar iyileşecek*”¹⁵ cümlesindeki ifadeler akolouthéo'nun sözü edilen manasıyla ilgilidir.¹⁶

db | 867

Ward, *Christ and Culture* (Oxford: Blackwell Publ, 2005), 33.

¹⁰ Constable, *Three Studies in Medieval Religious and Social Thought*, 145-146.

¹¹ Mar.10: 28.

¹² Mat.9: 19.

¹³ Mat.21: 9.

¹⁴ Mar.14: 54.

¹⁵ Mar.16: 17-18.

¹⁶ Walter Bauer, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, ed. Frederick William Danker (Chicago: University of Chicago Press, 2021),

Yunanca “akolouthéō” (takip etmek) kelimesiyle birlikte “miméomai, mimētés ve symmimētés” kelimeleri de Yeni Ahit’in Yunanca versiyonlarında genel olarak “taklit etme”, özel olarak “imanın taklit edilmesi” manasında kullanılmıştır. Bu bağlamda Yeni Ahit’teki “*Tanrı’nın sözünü size iletmiş olan önderlerinizi anımsayın. Yaşayışlarının sonucuna bakarak onların imanını taklit edin*”¹⁷ ve “*Gözümüzü imanımızın öncüsü ve tamamlayıcısı İsa’ya dikelim. O kendisini bekleyen sevinç uğruna utancı hiçe sayıp çarmıhta ölüme katlandı...*”¹⁸ cümleleri taklit ve örnek alma manasındadır. Ayrıca “mimesis” kavramı genel manada sanatla ilgili olarak “doğanın taklidi” için kullanılmakla birlikte mimetik teoriler bağlamında bu kavram bilişsel, psikolojik, etik ve kültürel konular kapsamında bir adaptasyon ve dönüşüm sürecini içermektedir.¹⁹

Yukarıda zikredilen “taklit, takip, örnek alma, benzeme” manasında kullanılan Yunanca ve Latince kelimeler, Tanrı ve İsa Mesih’in taklidi ve örnekliği konusuyla doğrudan ilişkilidir. Ancak geleneksel Hıristiyan maneviyatında ve tefsirlerinde kullanıldığı şekliyle “Mesih’in taklidi” kavramının değişken olduğu, “takip etme/örnek alma” ve “taklit etme” kavramlarının kesinlikle eş anlamlı olmadığı belirtilmektedir.²⁰ Ayrıca dinî ve ahlâkî olarak Eski Ahit’te “taklit etme” değil, “örnek alma” düşüncesinin hâkim olduğu;²¹ bununla birlikte Yunanca “mimeomai” ve aynı kökten gelen İngilizce “mimesis” kelimelerinin Eski Ahit’in özellikle Koine Yunancasında²² “taklit” manasında kullanıldığı, ancak bu kelimelerin Yeni Ahit yazarları tara-

32. Ayrıca akolouthéō’dan türeyen ve genel olarak “takip etme” anlamında kullanılan “akolouthéin” ile “hépesthai” kavramları zamanla ahlâkî ve dinî olarak takip etme anlamında da kullanılmaya başlamıştır. Ancak “hépesthai” kelimesinin Tanrı’yı ve Mesih’i takip etmek manasında sadece Vahiy, 14:4’de yer alırken, “akolouthéin” kavramı ise “Mesih’in bir öğrencisi veya takipçisi olmak, onu takip etmek ve izlemek” anlamlarında Yeni Ahit’te kullanılmıştır. G. Kittel, *Theological Dictionary of the New Testament*, ed. Kittel-Friedrich Gerhard -Gerhard (UK: Paternoster Press, 1985), “akolouthéō”, 1/31-32.

¹⁷ İbr.13: 7.

¹⁸ İbr.12: 2.

¹⁹ Halliwell, *The Aesthetics of Mimesis*, 13.

²⁰ Karl Rahner, *Practice of Faith: A Handbook of Contemporary Spirituality* (New York: The Crossroad Publishing Company, 1983), 142.

²¹ Michaelis, “Miméomai”, 1/531.

²² Κοινός: Κοινή (Koinē Lehçesi); Eski Yunancanın Attika yerel lehçesinden türetilmiş ve bazı İyonik etkilerin olduğu ortak lehçesi ve İskender’in fetihleri sonucu dünyaya yayılmış evrensel Yunan dilidir. Koinē, MÖ 4. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmış; Yeni Ahit ve Septuagint (Eski Ahit’in Yunanca çevirisi) bu lehçe ile yazılmıştır. C.A.E. Luschnig, *An Introduction to Ancient Greek: A Literary Approach* (Indianapolis: Hackett Publishing Company, 2007), 55.

findan İsa'nın taklidi ya da başkalarının onunla ilişkisi anlamında kullanılmadığı belirtilmektedir.²³

Sözü edilen kelime ve kavramların Kitab-ı Mukaddes'in Batı dillerindeki versiyonlarında görülen farklılıklar Türkçe tercümelerinde söz konusu değildir. Nitekim Türkçe tercümelerde "taklit etme", "örnek alma" ve "takip etme" ayrımı yapılmaksızın genel olarak "örnek alma, takip etme" biçiminde ifade edildiği görülmektedir. Örneğin, Pavlus'un 1. Korintliler 11.1'deki sözüyle ilgili olarak *Patristic Bible Commentary*'de "Be imitators of me, even as I also am of Christ"²⁴ ve *English Standard Version*'de "Be imitators of me, as I am of Christ"²⁵ cümlelerinde "imitator" (taklit eden) terimi kullanılırken; *New King James Versiyonu*'nda "Be ye followers of me, even as I also [am] of Christ"²⁶ denilerek "followers" (takip eden) teriminin kullanıldığı görülmektedir. Bu çerçevede söz konusu cümle Türkçeye "Mesih'i örnek aldığım gibi, siz de beni örnek alın" ve "Mesih'i taklit ettiğim gibi, siz de beni taklit edin" şeklinde iki türlü çevrilebilecekken, sadece "örnek almak" şeklinde çevrilmektedir. Benzer husus Pavlus'un Selaniklilere mektubundaki "*Bizleri nasıl örnek almanız gerektiğini kendiniz biliyorsunuz...*"²⁷ şeklinde Türkçeye çevrilen cümle için de söz konusudur. Buna göre *Patristic Bible Commentary*'de "For yourselves know how ye ought to imitate us... (2.Se.3: 7)"²⁸ imitate (taklit) ve *New King James Versiyonu*'nda: "For you yourselves know how you ought to follow us"²⁹ ifadesinde ise follow (takip etme/izleme) kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.³⁰ İngilizce ve Türkçe tercü-

²³ Ong, "Mimesis and the Following of Christ", 74.

²⁴ "Chapter 11 - Patristic Bible Commentary" (Erişim 26 Mayıs 2022).

²⁵ *The Holy Bible: English Standard Version* (Crossway: Crossway Bibles, 2011), 4050.

²⁶ *New King James Version Holy Bible*, çev. Thomas Nelson (Burgundy: Nelson Bibles, 2006), 658.

²⁷ 2. Se.3:7.

²⁸ "Chapter 3 - Patristic Bible Commentary" (Erişim 26 Mayıs 2022).

²⁹ *New King James Version Holy Bible*, 683; Paul W. Esposito, *English Majority Text Version of the New Testament* (s.l.: s.n., 2014), 239.

³⁰ Sadece örnek olarak verdiğimiz yukarıdaki iki cümle, belki de farklılıkların en aza indirilmiş halidir denilebilir. Zira Kitab-ı Mukaddes'in İbranice ve Yunanca farklı versiyonlarında bulunan buna benzer pek çok kelime ve kavramdaki farklılıklar Batılı din ve devlet adamlarının dikkatini çekmiştir. Zira onlara göre bu farklılıklardan dolayı anlam kargaşası oluşmakta ve Kiliseler arasındaki birlik tehlikeye girmektedir. Bu nedenle konuyla ilgili 1611'de King's Printer Robert Barker tarafından ilk baskısı yapılmış olan *King James Bible*'i (KJB) örnek vermek yeterli olacaktır. Bu versiyonla ilgili çalışmalar, 1604 Ocak ayında yapılan bir konferansla başlamıştır. O sırada bir yıldır görevde olan Kral I. James'in dinî tekdüzelik sağlamak amacıyla konferansa ilgi göstermesi ve Püriten lider John Reynolds'ın Kral James'e yeni bir Kitab-ı Mukaddes çeviri önerisi gelişmelerin kapısını aralamıştır. Böylece William Tyndale'in öncülüğünde *Miles Coverdale, the Great Bible, the Geneva Bible, the Bishops' Bible* gibi bir dizi

melerdeki bu farklılıklardan dolayı biz de çalışmamızda söz konusu terimleri geçtiği yer bağlamında bazen “taklit, benzeme” bazen de “takip etme/örnek olma” anlamlarında kullandık.

1.2. Mesih’in Taklidi Meselesinin Kökeni

Hıristiyanlıktaki İsa Mesih imajı, çağlar boyunca sürekli olarak gelişmiş, değişmiş ve Hıristiyanlar arasında şiddetli tartışmaların yaşanmasına ve onların bölünmesine sebep olmuştur. Bütün bunların sebebi Hıristiyanların nezdinde İsa Mesih’in kimliğiyle, kişiliğiyle, hayatıyla ve öğretileriyle çok büyük bir figür olmasıdır.³¹ İsa Mesih’in taklidi (*imitatio Christi*) konusu da İsa’ya biçilen insanî ve tanrısal yön ve buna bağlı olarak onun bir insan ve tanrı olarak taklit edilmesiyle ilgilidir. Aynı zamanda bu konu Eski Ahit’te ifade edilen insanın Tanrı’ya benzer şekilde yaratılmış olması³² ve bu benzerlikten dolayı insanın da Tanrı’yı taklit etmesi gerektiği anlayışıyla ilişkilidir. Pavlus’un görüşleri doğrultusunda insanlığın günahı için çarmıhta acı çeken bir insan ve tanrı olarak nitelendirilen İsa Mesih’e uyarlanan bu anlayışın kökleri çok daha eskilere dayanmaktadır. Nitekim Mircea Eliade, Pavlus’un tanrısal bir varlık olarak İsa Mesih’in acı çekmesi, ölmesi ve sonra dirilmesiyle ilgili görüşlerinin kökenini, Akdeniz-Mezopotamya bölgelerindeki Ay Mitlerinde bulmaktadır. Bu bağlamda Eliade, kozmolojik-tarımsal bir mit olan Temmuz mitindeki Temmuz’un acılarının ve dirilişinin Marduk gibi tanrılar için bir model oluşturmasını ve bunun her yıl kral tarafından taklit edilmesini/tekrarlanmasını örnek olarak göstermektedir. Ona göre bu mitteki Temmuz, insanlara ölümü takip eden bir dirilişin olduğunu ve aynı zamanda bireyin çektiği “acıların teselli edici gücü” olduğunu anımsatmaktadır. Eliade’ye göre bu tür mitler, “kurtuluşun” yalnızca bireyin ölümüyle ilgili olmadığını, aynı zamanda onun acılarıyla da ilgili olduğunu gösteren, hayata dair iyimser bir bakış açısı sunmaktadır. Ayrıca ona göre “acı çekmenin kurtarıcı gücü” sadece kişinin kendi iyiliği için değil, kurtuluş için verilen mücadeledeki çabayı ifade etmektedir.³³

Kitab-ı Mukaddes çalışması gözden geçirilerek uzun ve kapsamlı çeviri çalışmalardan sonra *King James Bible* versiyonu oluşturulmuştur. Norton, *A Textual History of the King James Bible* (Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2005), 3-11.

³¹ Jaroslav Jan Pelikan, *After Jesus: The Triumph of Christianity* (USA: Reader’s Digest, 1992), 7.

³² Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil (İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi-Yeni Yaşam Yayınları, 2013), Yar.1.:26-27.

³³ Mircea Eliade, *Cosmos and History: The Myth of the Eternal Return*, çev. Willard R. Trask (New York: Harper-Brothers, 1954), 100-102.

Mircea Eliade'nin köklerini Akdeniz-Mezopotamya Ay mitlerinde bulduğu acı çeken tanrının taklidi miti, büyük oranda Pavlus'un Mesih'in taklidi anlayışına dönüştürülmesinde etkili olmuştur. Bununla birlikte onun inanç ve düşüncelerinin geri planında Eski Ahit ve Yahudilik başka olmak üzere Helenizm ve sır dinleri ve Gnostisizm gibi geleneklerden oluşan kültürel bir zenginlik olduğundan söz edilmiştir.³⁴ Bu bağlamda Pavlus'un, "Mesih'i taklit etme ve takip etme/örnek alma" meselesini, sözü edilen mitin yanı sıra içinde yetiştiği zengin kültürel geleneklerden edindiği bilgilerle, özellikle Eski Ahit'teki yaratılış hikâyesi ile Gnostik fikirlerden etkilenecek oluşturduğu üzerinde durulmuştur. Nitekim Pavlus'un Eski Ahit'teki: "Tanrı, 'İnsanı kendi suretimizde, kendimize benzer yaratalım' dedi..." ve "Tanrı insanı kendi suretinde yarattı..."³⁵ şeklindeki insanın Tanrı'ya benzer şekilde yaratıldığından bahseden cümlelerin Gnostik yorumlarından faydalanmıştır. Nitekim Rudolf Bultmann'a göre Pavlus, antropolojik kavramları ve kurtuluş tarihini Gnostisizmin etkisi altında oluşturmuştur. Ona göre Pavlus'un kurtarıcısı (İsa Mesih) kozmik bir figür, önceden var olan ilâhî bir varlık ve Baba'nın Oğlu'dur. Ayrıca kurtarıcı İsa Mesih, gökten inen ve insan biçimini alan ve yeryüzündeki faaliyetinden sonra göksel şana yükseltelen ve ruhani güçler üzerinde egemen olan birisidir.³⁶ Yine Pavlus, yaratılış, ölüm ve diriliş konularında Âdem ile Mesih arasında bir ilişki kurmuş, ölümün ilk insan Âdem aracılığıyla, ölümden diriliş ve kurtuluşun ise Mesih aracılığıyla gerçekleştiğini vurgulamıştır. Bundan dolayı İlk İnsan Âdem yaşayan can, Son Âdem İsa ise yaşam veren ruhtur.³⁷ Ayrıca o, ilk insanın (Âdem) topraktan, ikinci insan (İsa) ise gökten olduğunu, bu nedenle insanın topraktan olana nasıl benzediyse, göksel olana da benzemesi gerektiğini belirtmiştir.³⁸ Benzer şekilde Pavlus "... Mesih'le birlikte yüceltilmek üzere Mesih'le birlikte acı çekiyorsak..."³⁹ sözleriyle de insanın yüceltilmesi için çarmıhta acı çeken Mesih'i taklit etmesi gerektiğinden söz etmiştir. Pavlus bu ifadeleriyle, görünürde Âdem ve İsa arasında bir karşılaştırma yaparken, arka planda Yahudiliği ve Hıristiyanlığı veya her iki dini iyi veya kötü, üstün ya da aşağı, geçerli ya da geçersiz şeklinde apokaliptik olarak karşılaştır-

³⁴ Şinasi Gündüz, *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı* (İstanbul: Ankara Okulu Yayınları, 2004), 87-91.

³⁵ Yar.1:26-27.

³⁶ Rudolf Bultmann, *Theology of the New Testament*, çev. Kendrick Grobel (New York: Charles Scribner's Sons, 1951), 174-175.

³⁷ 1.Ko.15:20-21; 45.

³⁸ 1.Ko.15:47-49.

³⁹ Rom. 8:17.

mayı amaçlamıştır. Bu bağlamda o, “Yahudiliği tıpkı ölümlü Âdem gibi dünyevi, geçici ve eskimiş; Hıristiyanlığı ise tıpkı İsa gibi göksel, hayat veren ve kalıcı” bir din olarak göstermeye çalışmıştır.

Pavlus’un göksel olan ve insanlık için çarmıhta acı çeken Mesih’in ve Tanrı’nın taklit edilmesiyle ilgili söylemleri “Tanrı’nın enkarnasyonu” doktriniyle de yakından ilişkilidir. Bu doktrin, insanın Tanrı’nın suretinde yaratıldığı cümlelerinden⁴⁰ hareketle Tanrı’nın ilk olarak Âdem’de ve sonra da Mesih’te kendisini ifşa etmesi çerçevesinde geliştirilmiştir. Buna göre insan, sadece Tanrı’nın suretinde yaratılmamış, aynı zamanda Tanrı’nın mükemmel sureti, Mesih’in suretinde yeniden biçimlendirilmiştir. Pavlus ve sonrasında Kilise Babalarının yaratılışla ilgili bu söylemlerini sadece “Yaratılış 1:26-27”deki ifadelerden veya insanın yaratılışıyla ilgili “bir yaratılış” hikâyesinden hareketle oluşturdukları anlaşılmaktadır. Fakat bu konu Pavlus ve Kilise Babalarından önce İskenderiyeli Philo (MÖ 25- MS 50) tarafından da tartışılmıştır. O, Yaratılış kitabında yer alan iki metne dayanarak insanın “ikili yaratılışından” söz etmiş ve bunu alegorik olarak yorumlamıştır. İlk metne göre “Tanrı insanı kendi suretinde yaratmıştır.”⁴¹ Ona göre bu cümlede kastedilen insan “ide” olan insandır, eril-dişil olarak cinsiyete sahip değildir ve sadece bir “akıl” olarak üst-temel bir kavramdır. İkincisi ise “*Rab Tanrı Âdem’i topraktan yarattı ve burununa yaşam soluğunu üfledi. Böylece Âdem yaşayan can oldu*”⁴² şeklindeki metindir. Bu ikinci yaratılışa göre insan, üst idenin altında, fakat topraktan yaratıldığı için bir yönüyle dünyaya bağlı, diğer yönüyle üst ideyle iletişime geçebilecek bir “ruha veya akla” sahip bir kişidir. Bu ikinci metinde bahsedilen insan “duyularla algılanabilen, ruh-bedenden oluşan, kadın-erkek şeklinde bir ayrımı kabul eden ölümlü bir tabiata sahip” iken; birinci metinde sözü edilen insan ise “Tanrı’nın suretinde, bir ide veya tür olup duyularla algılanamayan, sadece akıl tarafından kavranabilen, dişil-erilliği olmayan ölümsüz bir varlık”tır.⁴³

Philo’nun söz konusu yorumunun yanı sıra birçok Kilise Babası, Pavlus gibi Tanrı’nın ilâhî suretinin önce Âdem ve daha sonra Mesih’te ortaya çıktığı görüşündedir.⁴⁴ Bu çerçevede onlar, Âdem’in ve

⁴⁰ Yar. 1:26-27.

⁴¹ Yar.1:26-27.

⁴² Yar.2:7.

⁴³ Dursun Ali Aykut, *Hıristiyanlığın Öncüsü Olarak İskenderiyeli Philo* (İstanbul: Kitabevi, 2011), 120-121.

⁴⁴ Gerhart Burian Ladner, *Ad Imaginem Dei: The Image of Man in Mediaeval Art* (Latrobe: Archabbey Press, 1965), 2-3, 7.

dolayısıyla insanın düşüşüyle cennetteki masumiyetini kaybettiğini, ancak tekrar cennetteki masum haline geri dönme imkânının olduğunu veya insanın Tanrı'ya olan orijinal benzerliğini tekrar geri kazanabileceğini öngörmüşlerdir. Grek Babalar da enkarnasyon doktrinini, İsa'nın insandan ziyade "Tanrı-İnsan" olduğu, hatta "Tanrı" olduğu şeklinde anlamışlardır. Böylece onlar, İsa'nın "Tanrı-İnsan olduğu ve yine de Tanrı kaldığı için, Tanrı-İnsan'a katılan her insanın, insan ırkının orijinal Tanrı benzerliğini kendi içinde yeniden tesis edebileceğini" vurgulamışlardır.⁴⁵ Bu bağlamda Pavlus'un ve Grek Babaların Âdem'in ve İsa'nın yaratılışı ve de enkarnasyon anlayışlarının kökenini Musa'ya uyarlanmış haliyle İskenderiyeli Philo'nun görüşlerinde de bulmak mümkündür.⁴⁶

Grek Babalar gibi bazı Hıristiyan teologlar da "enkarnasyon" doktrininiyle yaratılış ve kurtuluş anlayışını birbirine bağlayarak enkarnasyonu "insanın Tanrı'yla orijinal imge benzerliği" şeklinde tanımlamışlardır. Bu tanım Ladner tarafından yaratılmamış ilâhî Nous (Akıl) ile Logos'un (Söz) arasındaki ilişkiyle açıklanmaya çalışılmıştır. Ona göre Nous ve Logos arasındaki ilişki, Tanrı'nın enkarnasyonu aracılığıyla insan zihninde ve sözünde algılanabilir bir hale getirilmiştir. Bu ise insan zihninde, Tanrı'ya benzeme isteği oluşturmuş ve İmago Dei (Tanrı İmajı) insanın Tanrı sevgisine aracılık etmiştir.⁴⁷ Böylece Hıristiyanlıkta İsa figürü ve onun öğretisi birçok tarihsel belge, dinî ve sembolik yorum havasıyla karmaşık hale getirilmiş denilebilir.⁴⁸ Bu karmaşıklığı da dikkate alarak İsa Mesih'in taklidi ve örnekliliği konusunu Yeni Ahit'teki İsa'nın ve Pavlus'un söylemleri bağlamında ele almak yerinde olacaktır.

db | 873

2. Yeni Ahitte Mesih'in Taklidi ve Örnekliliği

Mesih'in Taklidi (*imitatio Christi*) meselesi, Hıristiyan dünyasını yüzlerce yıldır meşgul etmesine rağmen, genel olarak İncillerde

⁴⁵ Ladner, *Ad Imaginem Dei*, 153.

⁴⁶ Philo, "ikili yaratılış" anlayışını Musa'ya uyarlamıştır. Ona göre Musa, birinci doğumuyla fani anne babadan doğmuş, ikinci doğumuyla ise saf ve basit ruhun egemenliğiyle yani bir anneden doğmadan her şeyin Babası olan babadan olmuş, yani Tanrısal bir doğumla meydana gelmiştir. Ayrıca o, peygamberî akli aldığında Tanrısal bir varlığa dönüşmüştür. Aykıt, *Hıristiyanlığın Öncüsü Olarak İskenderiyeli Philo*, 185.

⁴⁷ Lester L. Field, *Gerhart Ladner and The Idea of Reform: A Modern Historian's Quest for Ancient and Medieval Truth* (New York: The Edwin Mellen Press, 2015), 189-291. Ladner'in bağsettiği Nous ve Logos arasındaki ilişki, İskenderiyeli Philo ve Kilise Babaları tarafından da tartışılmıştır. Aykıt, *Hıristiyanlığın Öncüsü Olarak İskenderiyeli Philo*.

⁴⁸ Giuseppe Fornarik, *Dionysus, Christ, and the Death of God-2: Christianity and Modernity* (Michigan: Michigan State University Press, 2020), 41.

İsa'nın, kendisinin taklit edilmesini değil, "örnek alınmasını" istediği anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle genel olarak İnciller, bir modeli taklit etmeyi öğretmekten ziyade, doğrudan veya Havariler yoluyla Mesih'in sözüne ve iradesine bir mürit olarak itaat etmeyi öğretmektedir.⁴⁹ İncillerde İsa kendisinin taklit edilmesini istememesine rağmen, Pavlus mektuplarında hem Mesih'in hem kendisinin hem de Tanrı'nın taklit edilmesinden söz etmektedir. Bu çerçevede, İncillerdeki ve Pavlus'un anlayışındaki taklit ve takip konusunu biraz daha açmakta fayda vardır.

2.1. İncillerde Mesih'in Taklidi ve Örnekliliği

İncillerde genel olarak İsa'nın "takip edilmesi ve örnek alınması" hâkim iken, bazen de onun "taklit edilmesini" çağrıştıran cümleler yer almaktadır. Bu bağlamda İncillerdeki: "*O sırada din bilginlerinden biri ona yaklaşmış, 'Öğretmenim' dedi, 'Nereye gidersen, senin ardından geleceğim'*"⁵⁰ ve "*Petrus O'na, 'Bak, biz her şeyi bırakıp senin ardından geldik demeye başladı'*"⁵¹ gibi ifadelerde, İsa'nın bir öğretmen olarak takip edilmesi söz konusudur. İsa, bir öğretmen olarak kendisinin takip edilmesini istemekle birlikte, "*Bir başkası, 'Ya Rab' dedi, 'Senin ardından geleceğim ama, izin ver, önce evimdekilerle vedalaşayım.'*" İsa ona, "*Sabanı tutup da geriye bakan, Tanrı'nın Egemenliğine layık değildir*"⁵² diyerek tam bir bağlılıkla kendisine itaat edilmesini ve bunun Tanrı'nın Egemenliğine girmek için gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Benzer biçimde İsa: "*Annesini ya da babasını beni sevdiğinden çok seven bana layık değildir. Oğlunu ya da kızını beni sevdiğinden çok seven bana layık değildir*"⁵³ cümlesinde kendisine bağlılığı anne-baba ve çocuk sevgisinden üstün tutmaktadır. Dahası İsa, kendisini "dünyanın ışığı" olarak nitelendirmekte ve onu takip edenlerin asla karanlıkta kalmayacağını ve kurtuluşu elde edeceğini vurgulamaktadır.⁵⁴

İncillere göre İsa, kurtuluş için takipçilerinden aynen kendisi gibi davranmalarını, onu taklit ve takip etmelerini istemektedir. Nitekim o: "... *Ardından gelmek isteyen kendini inkâr etsin, çarmıhını yüklenip beni takip etsin*",⁵⁵ "*Canını kurtarmak isteyen onu yitirecek, canını*

⁴⁹ Michaelis, "Miméomai", 1/532.

⁵⁰ Mat.8: 19.

⁵¹ Mar.10: 28.

⁵² Luk.9: 61-62.

⁵³ Mat.10: 37.

⁵⁴ Yu. 8: 12.

⁵⁵ Mat.16:24; Mar.8:34;Luk.9:23.

*benim ve Müjde'nin uğruna yitiren ise onu kurtaracaktır*⁵⁶ ve “*Çarmıhını yüklenip ardından gelmeyen bana layık değildir, öğrencim olamaz*”⁵⁷ diyerek kendisini takip etmenin veya taklit etmenin canını vermek gibi bir bedeli olduğunu vurgulamaktadır. Bir başka ifadeyle İsa Mesih, kendisini takip edeceklerin aynen onun gibi davranmaları gerektiğinden söz etmektedir. Zikredilen cümlelerin yanı sıra: “*Tanrı'da yaşıyorum*” diyen, *Mesih'in yürüdüğü yolda yürümelidir*⁵⁸ ve “*... Mesih, izinden gidesiniz diye uğrunuza acı çekerek size örnek oldu*”⁵⁹ gibi cümlelerde “imitatio” (taklit) kelimesi hem “taklit” hem de “takip etme, örnek alma ve izinden gitme” gibi anlamlardadır. Bu bağlamda Karl Rahner de genel olarak Yeni Ahit'in takip etme fikrinden yana olduğunu, buna karşılık Pavlus'un ise taklit fikrinden yana olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁰ Walter J. Ong ise İsa'nın, kendisinin taklit edilmesini değil, takip edilmesini istediğini belirtmektedir.⁶¹ Rahner'e katılmak mümkün ise de yukarıdaki örnekler Ong'un görüşüne katılmadığımızı göstermektedir. Bununla birlikte Pavlus'un mektuplarında “taklit” konusunun öne çıktığı anlaşılmaktadır.

2.2. Pavlus'un Mektuplarında Mesih'in Taklidi

Genel olarak İncillerde İsa'nın takip edilmesi fikri öne çıkmakla birlikte, daha önce de belirttiğimiz Pavlus'un, mektuplarında “*Mesih'i taklit ettiğim gibi, siz de beni taklit edin/örnek alın*”,⁶² “*... Beni örnek almaya çağırıyorum sizi*”⁶³ ve “*... bizi ve Rab'bi örnek aldınız*”⁶⁴ gibi cümlelerde “taklitçi, örnek alan ve takip eden” manasında “imitator” kavramını kullandığını göstermektedir. Yine Pavlus'un, “taklit” kavramının karşılığı olarak “mimesis” kavramını da özellikle kullandığı belirtilmektedir. Çünkü Ong'a göre Klasik Yunancadaki “mimeomai” fiili ve aynı kökten gelen “mimesis” ismi, Yeni Ahit yazarlarının kullandığı ortak kavramlar arasındadır. Ong, Pavlus'un hem Ferisi Yahudi hem de Sofistlerin ve Platoncu çevrelerin retoriğini kapsayan Yunan eğitimini almış birisi olarak⁶⁵ bu kavramları tercih etmiş olma-

⁵⁶ Mar.8: 35.

⁵⁷ Mat.10: 38; Luk.14:27

⁵⁸ 1.Yu.2:6.

⁵⁹ 1. Pe.2:21.

⁶⁰ Rahner, *Practice of Faith: A Handbook of Contemporary Spirituality*, 142.

⁶¹ Ong, “Mimesis and the Following of Christ”, 74.

⁶² 1.Ko.11:1.

⁶³ 1.Ko.4:16.

⁶⁴ 1.Se.1:6.

⁶⁵ Pavlus, Tarsuslu bir Roma vatandaşı ve bir Ferisi Yahudi olarak; çocukluk ve yetişkinlik döneminde Anadolu, Suriye ve Ürdün-Filistin havzasının düşünsel ve kültürel çeşitliliği içinde yaşamış ve bunlardan etkilenmiştir. Bu konuda geniş bilgi için bk.Gündüz,

sını normal karşılamaktadır.⁶⁶ Pavlus'un yukarıda zikredilen cümlelerinden, onun Yeni Ahit'in diğer bölümlerinde geçen İsa'nın sözlerini taklit etmeye ve takip etmeye çalıştığını söylemek mümkündür. Ayrıca onun kendi sözleriyle İsa'nın sözlerini benzeştirmeye çalıştığı da söylenebilir. Bunların yanı sıra Pavlus "*Kardeşler, hepiniz beni taklit edin...*"⁶⁷ cümlesinde "mimeomai" ile aynı kökten gelen "symmimeomai" (birlikte taklit et) kavramını da kullanmaktadır. Pavlus bazen de "*Tanrı'nın taklitçileri olun, sevgili çocukları olun*"⁶⁸ diyerek, bir ebeveyni taklit eden çocuklar gibi, kendisinin değil de Tanrı'nın taklit edilmesini ve O'nun babalık iradesinin örnek alınması gerektiğini vurgulamaktadır.⁶⁹

Pavlus, Tanrı'nın örnek alınmasından söz etmekle birlikte, Hıristiyanların yaşadığı benzer sıkıntılar sebebiyle, âdeta onların birbirlerini taklit etmeye çalıştıklarını düşünmektedir. Bu konuda o: "*Çünkü kardeşler, siz Tanrı'nın Yahudiye'de bulunan ve Mesih İsa'ya bağlı olan kiliselerini taklit ettiniz. Onların Yahudilerden çektiği sıkıntıların aynısını siz de kendi yurttaşlarınızdan çektiniz*"⁷⁰ derken, Selaniklilerin Yahudiye'deki Kiliseleri taklit etmeleri sebebiyle de aynı şeyleri yaşadıklarını bildirmektedir. Ayrıca Pavlus "*Kardeşler, hepiniz beni taklit edin. Size verdiğimiz örnek uyarınca yaşayanlara dikkatle bakın*"⁷¹ demek suretiyle de kendisinin sadece bir model değil, aynı zamanda "yetkili bir örnek" olduğunu ortaya koymaktadır. Bir bakıma onun takipçileri onun gibi yürüyecekler, ama bunu yaparken aynı zamanda ona itaat edeceklerdir. O, kendisinin yetkiyi İsa'dan aldığını: "... *Size Müjde'yi ulaştırmakla Mesih İsa'da manevî babanız oldum. Bu nedenle beni taklit etmeye çağırıyorum sizi*"⁷² sözleriyle desteklemektedir. Ayrıca Pavlus, Mesih'i taklit ederek veya onun gibi davranmaya çalışarak: "...*Her yerde, her kilisede öğrettiğim ve Mesih'te izlediğim yolları o size anımsatacaktır*" diyerek Timoteos'u Korintlilere elçi olarak göndermektedir.⁷³ W. Michaelis'e göre Pavlus bu sözleriyle, Mesih'in modelliğini vurgulamak yerine kendisini okurları için model olarak sunmakta ve onlara empoze ettiği ölçüyü de takip etmektedir. Bir başka deyişle Pavlus, Mesih'i taklit ettiğini

Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı, 87-120.

⁶⁶ Ong, "Mimesis and the Following of Christ", 74.

⁶⁷ Flp.3: 17.

⁶⁸ Ef. 5.1.

⁶⁹ Ong, "Mimesis and the Following of Christ", 74.

⁷⁰ 1.Se.2: 14.

⁷¹ Flp.3: 17.

⁷² 1.Ko.4: 15-16.

⁷³ 1.Ko.4: 17.

söylemekte, dolayısıyla Korintlilerin de sözlerine kulak vererek kendisini örnek almalarını istemektedir. Benzer şekilde Pavlus, Efeslilere gönderdiği mektupta “*Birbirinize karşı iyi yürekli, şefkatli olun. Tanrı sizi Mesih’te bağışladığı gibi, siz de birbirinizi bağışlayın*”⁷⁴ demek suretiyle, Tanrı’nın bağışlayıcılık sıfatının taklit edilmesi gerektiğinden söz etmektedir.⁷⁵ İncillerde ve Pavlus’un mektuplarında bulunan İsa Mesih’in taklidi ve örnekliliğiyle ilgili cümleler Kilise Babalarının yorumlanarak geliştirilmiştir.

3. İznik Öncesi ve Sonrası Kilise Babalarında Mesih’in Taklidi ve Örnekliliği

MS 313 Milan Fermanı’yla Hıristiyanlar, Roma’nın baskısından kurtularak inanç ve ibadet özgürlüğü elde etmişlerdir. Onlar dinî özgürlüklerini elde ettikten sonra, o döneme kadar Roma’nın baskısı sebebiyle açıktan tartışmadıkları, İsa’nın kimliği ve kişiliği başta olmak üzere birçok teolojik konuyu açıkça tartışmaya başlamışlardır. Yıllar geçtikçe bu tartışmalar Hıristiyanların genelini ve Roma yönetimini rahatsız etmeye başlayınca İmparator Konstantin bunlara son vermek amacıyla 325’te İznik Konsili’ni toplamıştır. Bu konsilde alınan kararlar hem Hıristiyanlığın inanç esaslarının oluşturulmasında belirleyici rol oynamış hem de yeni tartışmaların öncüsü olmuştur.⁷⁶ Bu nedenle Hıristiyanlık için bir dönüm noktası teşkil eden bu konsil kararları, öncesi ve sonrasındaki genel söylemleri etkilediği gibi, Kilise Babalarının söylemlerini de etkilemiştir.

İsa Mesih’le ilgili Kilise Babalarına ait metinlerin günümüz düşünce dünyasından çok farklı olduğu, bu metinlerin farklı dinî kişiliklerin manevî ihtiyaçlarına ve zamanlarında ortaya çıkan problemlere cevap niteliğinde olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Patristik dönemlerde İsa’nın insanlığının ve tanrısallığının taklidi arasındaki ayırımın net olmadığı ifade edilmiştir. Bu bağlamda “*Bir Hıristiyan, İsa’nın bütün adımlarını takip etmelidir*” şeklindeki üçüncü yüzyıla ait bir ibarede Mesih’in her yönüyle model alınması gerektiği vurgulanmıştır.⁷⁷ Ancak burada, Mesih’in taklitçilerinin “acı çekme, sevgi, itaat, yoksulluk ve alçakgönüllülük” gibi insanî nitelikler ve ahlâkî erdemler bağlamında mı yoksa tanrısal varlığıyla mı Mesih’i taklit edecekleri açık değildir.

⁷⁴ Ef.4: 32.

⁷⁵ Michaelis, “Miméomai”, 1/531-532.

⁷⁶ Ramazan Adıbelli, “Doğu Hıristiyanlarının Bugünkü Durumuna Genel Bir Bakış”, *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 10/2 (2013), 133-172.

⁷⁷ Constable, *Three Studies in Medieval Religious and Social Thought*, 147.

Bahsedildiği gibi ilk yüzyıllarda İsa Mesih'in taklidi konusu net olmamakla birlikte, Kilise Babaları İsa'nın tanrısallığı, insanlığı ve Hıristiyanlığın kurtuluş anlayışıyla ilgili konular bağlamında taklit konusundan söz etmişlerdir. Buradan hareketle Mesih'in taklidi ve örnekliliği meselesi de Hıristiyanlığın inanç ve esaslarının oluşmasında ve devletleşme sürecinde önemli bir dönüm noktası olan İznik Konsili esas alınarak, onun öncesi ve sonrasındaki Kilise Babaları,⁷⁸ özellikle Grek Babalar bağlamında ele alınacaktır. Bu çerçevede İznik öncesi Babalardan Antakyalı Ignatius, Lyonlu İrenaeus, İskenderiyeli Clement, İskenderiyeli Origen ve Cyprian ile İznik sonrası Kilise Babalarından Nyssalı Gregory ve Hippolu Augustinus konumuza dahildir. Takdir edileceği üzere bütün Kilise Babalarının görüşlerini incelemek bir makalenin sınırlarını aşacağından, bahsedilen isimler tercih edilmiştir. Şimdi zikredilenler bağlamında Kilise Babalarının İsa Mesih'in taklidi ve örnekliliği konusundaki görüşlerinden söz edebiliriz.

3.1. İznik Öncesi Kilise Babalarında İsa Mesih'in Taklidi ve Örnekliliği

878 | db

Kilise Babalarıyla ilgili tasnifi her ne kadar İznik öncesi ve sonrası olarak yapmışsak da Mesih'in taklidi söylemleri çerçevesinde bu tasnifi Hıristiyanlığın Roma baskısından kurtulduğu MS 313 Milan Fermanı'yla da ilişkilendirmek de mümkündür. Bu bağlamda İznik öncesi I. ve IV. yüzyıllar arasında yaşamış Romalı I. Clement (d.??- ö. 99), Polycarp (69 -155), Justin Martyr (100 - yk.165), Tatian (120 - yk.180) ve Tertullian (155 -yk.220) gibi birçok Kilise Babası bulunmakla birlikte; sadece örnek olması açısından Antakyalı Ignatius, Lyonlu Irenaeus, İskenderiyeli Clement, İskenderiyeli Origen ve Cyprian'ın görüşleri ele alınacaktır.

3.1.1 Antakyalı Ignatius

Antakyalı Ignatius'un (öl.yk.108/140) İsa Mesih'i, "enkarne olmuş Logos ve Tanrı'nın kelamı" ve bundan dolayı Mesih sadece sözleriyle değil, aynı zamanda "sessizce" yaptığı eylemlerde de Baba'ya layık olmaya çalışmış "tek öğretmen" şeklinde tanımladığı belirtil-

⁷⁸ Kilise Babalarının, İznik Konsili esas alınarak tasnif edilmesi Batılıların bir uygulamasıdır. Bu konuda editörlüğünü Philip Schaff'ın yaptığı "Nicene and Post-Nicene Fathers" serisi önemlidir. Muhtemelen bu tasnif, Hıristiyanlığın devletleşme süreciyle birlikte teolojik konularda bir zemine oturtulmasından dolayı yapılmıştır. Biz de çalışmamızda söz konusu tasnifi dikkate aldık.

miştir.⁷⁹ Ignatius, kurtuluş için Hıristiyanların “tek öğretmen” olan İsa Mesih’i her yönüyle iyi öğrenmeleri gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre Hıristiyan olmak; “İsa Mesih’e göre yaşamak”, “İsa Mesih’in öğrencisi olmak”, “Hıristiyanlığa göre yaşamayı öğrenmek” ve “Rab’bin gününe göre yaşamak” anlamlarına gelmektedir. Ignatius’un, Filedelfyalılara (günümüzde Manisa’nın Alaşehir ilçesi) mektubunun sonunda “*O, Babası’ndan olduğu için, İsa Mesih’in taklitçileri olun*”⁸⁰ dizelerini kullandığından söz edilmektedir. Onun bu dizeleri muhtemelen Pavlus’tan aldığı ve bu beyit yapısının aynı zamanda “taklitçiyi taklit etme fikrini” içerdiği belirtilmektedir. Nitekim Ignatius’un bu cümlesini, Pavlus’un “*Beni taklit edin, hatta ben Mesih’in mişim gibi*”⁸¹ şeklinde kullandığı ifade edilmektedir. Ayrıca Ignatius, Hıristiyanlardan “Rab İsa’nın tıpkı Baba’yı taklit ettiği gibi” taklit etmelerini arzulamaktadır. Zira ona göre, Tanrı’yla ilişki kurmak veya O’nunla birlik olmak İsa Mesih aracılığıyla mümkündür.⁸²

Tinsley’e göre Ignatius için Mesih’in taklidi “gerçek bir taklit ya da öykünme” değil, “bizim yenilenmemiz için enkarne olan Oğul’un veya Tanrı’nın gerçek suretine uyma süreci”dir. Bir başka ifadeyle Ignatius’a göre Mesih’in taklidi, Ebedî Oğul’un yaşamını içine çekme/soğurma anlamına gelmektedir.⁸³ Ayrıca Tinsley’e göre, Ignatius’un temel kaygısı “nihaî gerçeklik”tir ve onun mektuplarında gerçek Mesih’in taklidi kavramı “sabır, alçakgönüllülük ve itaat” gibi değerler bağlamında ele alınmaktadır.⁸⁴ Mellink’e göre ise Ignatius, “Mesih’le ya da Tanrı’yla birlikte olmak ve Mesih’in taklidini yeniden canlandırmak” amacını taşımaktadır.⁸⁵ Preiss’e göre, Ignatius daha çok bireye ve onun kişisel kurtuluşuna odaklanmakta ve böylece bireyin Mesih’in tutkusunu taklit ederek, sonunda diriltilmiş Mesih gibi ölümsüz hale gelebileceğini vurgulamaktadır.⁸⁶ Bir başka ifadeyle Ignatius, Mesih’in çarmıhta yaşadığı acı ve ıstırapları derinden hisset-

⁷⁹ Gregory Vall, *Learning Christ: Ignatius of Antioch and the Mystery of Redemption* (Washington: Catholic University of America Press, 2013), 67.

⁸⁰ Zikredilen cümlenin Yunanca aslı “μιμηταὶ γίνεσθε Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ αὐτὸς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ” (Phl. 7:2) şeklindedir.

⁸¹ Yunanca “μιμηταὶ μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ” şeklindeki cümle, daha önce belirttiğimiz gibi Türkçeye, “Ben Mesih’i taklit ettiğim/örnek aldığım gibi, siz de beni taklit edin” (1 Kor. 11.1) şeklinde çevrilmiştir.

⁸² Vall, *Learning Christ*, 46-47.

⁸³ Constable, *Three Studies in Medieval Religious and Social Thought*, 151.

⁸⁴ A.O. Mellink, *Death as Eschaton: A Study of Ignatius of Antioch’s Desire for Death* (s.l.: Self-publ., 2000), 62.

⁸⁵ Mellink, *Death as Eschaton*, 63.

⁸⁶ Mellink, *Death as Eschaton*, 61-62.

mekle de Mesih'in taklit edilebileceğinden söz etmektedir.⁸⁷ Nitekim Bartsch'a göre Ignatius'un kendisini de Hıristiyanlara önerdiği gibi Mesih'in tutkusunu veya onun çarmıhta yaşadığı acıları taklit etmiş ve Roma'da idam edilmesiyle âdeta Mesih gibi olmuştur.⁸⁸ Dolayısıyla Ignatius'taki taklit vurgusunda Mesih'in "sabır, alçakgönüllük, itaatkarlık" gibi özellikleriyle onun çarmıhtaki yaşadığı acılarla ilişkilendirilmektedir. Bu durum Ignatius'un yaşadığı dönemdeki Hıristiyanların Roma yönetimi tarafından baskılara maruz kalmasıyla uyumludur. Böylece Hıristiyanların İsa'nın bu özellikleriyle taklit edilerek sabırlı olmaları istenilmektedir.

3.1.2. Lyonlu Irenaeus

Lyonlu Irenaeus'a (yk.130-yk. 202) göre Tanrı'nın Oğlu İsa Mesih, insanlığın kurtuluşu için vücut bulmuş, Bakire'den doğmuş, çarmıhtaki ıstırabından sonra ölümden dirilerek bedeniyle cennete yükselmiş ve Baba'sının görkemiyle gökten gelecektir. Ona göre Rab İsa Mesih'i, herkes ve her dil bir "Tanrı", "Kurtarıcı" ve "Kral" olarak itiraf etmelidir. Çünkü o, adil bir "Yargıç" olarak herkesi yargılayacaktır.⁸⁹ Çünkü başlangıçta Söz (Logos, Mesih) vardı, Söz Tanrı'yla birlikteydi ve insanlar için olan her şey onun aracılığıyla yaratılmıştır.⁹⁰ Irenaeus'a göre Tanrı, kendisini Oğlu olan Sözü veya İsa Mesih aracılığıyla ifşa etmiş veya kendi suretini insanlara göstermiştir. Çünkü Oğul ezelden beri Baba ile birlikte vardı ve böylece o; melekleri, diğer görünmeyen güçleri, erdemleri ve Tanrı'nın ortaya çıkarmak istediği her şeyi açığa çıkarmıştır.⁹¹ Bir başka deyişle İsa Mesih, enkarnasyonu aracılığıyla bir nevi görünmeyen görünür hâle gelmesine yardım etmiştir. Çünkü bu olaydan önce Tanrı'nın sureti ne Mesih'te ve ne diğer insanlarda görünür hale gelmemiştir.⁹² Yine Irenaeus'a göre İlk Âdem itaatsizliğiyle, İkinci Âdem (Mesih) ise tam itaatiyle kendisini ortaya koymuştur. Ayrıca Mesih, insan ırkının tüm sürekliliğini kendisinde toplamış ve insanın kurtuluşunu gerçekleştirmiştir. Böylece "... Söz et/beden oldu aramızda yaşadı"⁹³ cümlesinde ifade edildiği gibi Mesih insan olmuş ve daha sonra aldığı

880 | db

⁸⁷ Michaelis, "Miméomai", 1/532.

⁸⁸ Mellink, *Death as Eschaton*, 60.

⁸⁹ Irenaeus of Lyons, *Adversus Haereses (Latin and Greek)*, ed. W. Wigan Harvey (Cambridge: Cambridge University Press, 1857), 90-91.

⁹⁰ Yu.1:1-3; Jaroslav Jan Pelikan, *The Christian Tradition: A History of the Development of Doctrine* (Chicago: University of Chicago Press, 1971), 1/144.

⁹¹ Irenaeus of Lyons, *Haereses*, 368.

⁹² Ladner, *Ad Imaginem Dei*, 3.

⁹³ Yu.1:14.

beden vasıtasıyla da yok edilmiştir.⁹⁴ Pelikan'a göre Irenaeus bu görüşlerini, Pavlus'tan ve Justin'in kayıp bir eserinden yaptığı alıntıyla desteklemiştir. Bu çerçevede o, Irenaeus'a atıfla "Tanrı'nın Logos'u olan Mesih, yalnızca örnek değil, aynı zamanda insanın yaratıldığı Tanrı imajının örneği ve prototipiydi" demektedir.⁹⁵ Bundan dolayı Irenaeus'un "örnek kurtuluş doktrini"nde, Mesih'in öğretilerine itaat etmek ve onu taklit etmek vardı denilebilir.

Irenaeus, örnek kurtuluş doktrinini açıklarken, ölümden kurtuluş ile günahtan kurtuluş arasında bir ilişki kurmuş ve İsa'nın felçli bir adamı iyileştirmesiyle ve günahını bağışlamasıyla ilgili İncil metnini⁹⁶ İsa'nın tanrısal kimliğiyle açıklamaya çalışmıştır. Pelikan'ın deyimiyle bu pasaj, Tanrı'nın biricik Oğlu, insanın kurtuluşuyla ve günahların bağışlanmasıyla ilgilidir ve hastalık günahın sonuçlarından birisi, Tanrı'nın Oğlu ise kurtuluşun ve sağlığın getiricisidir.⁹⁷ Pelikan'a göre Irenaeus, Gnostiklere karşı kurtuluş doktrinini savunurken günahtan kurtuluş getiren ile hastalıktan kurtuluş getirenin aynı olması gerektiğinde ısrar etmiştir. Ayrıca İsa günahları bağışladığında insanı iyileştirmiş ve aynı zamanda kendisinin kim olduğunu da göstermiştir. Çünkü günahları Tanrı'dan başka kimse bağışlayamaz. Bu yüzden İsa getirdiği şifa ve bağışlanma ile kendisinin Tanrı'nın Logos'u olduğunun göstermiştir. Böylece İsa, insan olarak insan için acı çekerken, Tanrı olarak insana merhamet etmiş ve günahını bağışlamıştır. Bir başka ifadeyle iyi öğretmen Logos, bedeni ve ruhu iyileştirirken, hastalara sağlık ve günahkârlara bağışlanma bahşederken "kurtarıcılık" sıfatıyla hareket etmiştir.⁹⁸ Zikredilenler çerçevesinde Irenaeus'un İsa Mesih söyleminin yaşadığı dönemle uygun olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim o İsa'nın taklidiyle ilgili olarak "İsa'nın itaatkarlığına" ve "kurtarıcılığına" vurgu yapmaktadır. Zira bu dönem Hıristiyanların Roma geleneksel din ve devlet anlayışına karşı çıktıkları ve bu nedenle takip edildikleri sıkıntılı zamanlardır.

3.1.3. İskenderiyeli Clement

İskenderiyeli Clement'in (150 -211/215) "Tanrı, tüm insan faaliyetlerinin ve bedensel sınırlamalarının yokluğuydu ve Mesih, insan özelliklerini atarak ve ilâhî olanı alarak Tanrı oldu" diyerek Mesih'in

⁹⁴ Pelikan, *The ChristianTradition*, 1/144.

⁹⁵ Pelikan, *The ChristianTradition*, 1/145-146.

⁹⁶ Mat.9:2-8.

⁹⁷ Pelikan, *The ChristianTradition*, 1/154.

⁹⁸ Pelikan, *The ChristianTradition*, 1/155.

tanrısallığına vurgu yaptığından söz edilmektedir.⁹⁹ Clement, *Stromateis* adlı eserinde insanların ve yeryüzünde bulunan her şeyin olabildiğince Tanrı'yı taklit etmesi gerektiğinden söz etmektedir. Bu bağlamda bir Hristiyan, "imge, simge, suret ve benzeyişte" mümkün olduğu kadar Tanrı'yı taklit eden, olası benzerliğe götüren hiçbir şeyi dışarıda bırakmayan, inat ve sabır gösteren, tutkularına hâkim olan, malını gücü yettiğince paylaşan, söz ve amelde iyilik yapan ve iyiliğe katılan kimsedir.¹⁰⁰

Clement'e göre Yunan filozoflarından Diogenes havayı, Thales suyu, Hippasus ateşi ve bazıları da atomları "ilk ilke/prensip" zanneden ve böylece Tanrı'sız felsefe yaparlar. Aslında ilk prensip Tanrı'nın kurtarıcı planı Mesih'e ve onun öğretisine göre işler. Mesih'in öğretisi, Tanrı'ya benzer şekilde yaşamayı ve bütün eğitimimizi ona göre ayarlamayı öğretir. Eğer bütün filozoflar, Mesih'e iman etmemiş ve onun tarafından eğitilmemişlerse çocukturlar. Bu nedenle Clement, İsa Mesih'e iman edilmesini, onun izinde yürünmesini ve onunla güçlenilmesini ister.¹⁰¹ O, inancı filozoflara ve sapkınlara karşı savunurken Tanrı'ya benzemenin Mesih'i taklit etmekten geçtiğini belirtmiştir. Böylece o, her şeyin Mesih aracılığıyla meydana gelmesini "ilk ilke" adını verdiği prensiple açıklamıştır. Osborn'un naklettiğine göre Clement'in "ilk ilke" si gün batımını gün doğumuna çevirerek insanlık tarihine girmiş ve her şeyi iyiye dönüştürmüş ilâhî bir girişimdir. Bu ilâhî girişim aynı zamanda tektanrıcılığı inanılır kılmıştır. Ayrıca Tanrı, İsa Mesih'teki kurtarıcı eylemi nedeniyle, bütün varlıklara hayat veren "ilk ilke" sayesinde, yaratma ve kurtuluşu birleştirerek yeniden yaratmış ve her şeyi Mesih'te özetlemiştir.¹⁰²

Andrew C. Itter'e göre Clement: "*Tanrı her şeyi Mesih'te özetlemesine rağmen, Tanrı ve insan bir elipsin iki farklı odaklarıdır*" diyerek Tanrı ve insanı bir bütünün iki yarısı gibi kabul etmektedir. Buna göre tam bir Hristiyan, özgür seçimiyle, zihnen ve kalben Tanrı gibi kutsal olmak için yaşamalı ve Tanrı aşığı olmaya çalışmalıdır. Zira Mesih de Tanrı'nın ışığını temsil etmektedir.¹⁰³ İnsanın Tanrı aşı-

⁹⁹ Constable, *Three Studies in Medieval Religious and Social Thought*, 151.

¹⁰⁰ Clement of Alexandria, *Stromateis-Books One to Three*, çev. John Ferguson (Washington: Catholic University of America Press, 2005), 221 (II.97.1-4).

¹⁰¹ Clement of Alexandria, *Stromateis*, 61 (52.1-4).

¹⁰² Eric Osborn, *Clement of Alexandria* (New York: Cambridge University Press, 2008), 98-99.

¹⁰³ Itter göre Clement, Logos'u İsa ile açıklamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Clement'e göre Logos'un bir sıfatı *fiat lux* (ışık olsun) olarak İsa, "günümüz gerçeğinin ışığını" temsil eden Tanrı'nın sonsuzluğunun görüntüsü ve Tanrı'nın görünen Söz'dür. Bir başka deyişle Mesih, insanlardaki ilahi ve mantık yetisi gibi insanları karanlıktan

ğı olabilmesi için “özümseme” (homoiôsis), “mâletme, sahiplenme” (oikeiôsis), “taklid” (mimêsis) ve “takip etme” (akolouthéo) gibi ilkelere üstlenmesi gerekmektedir. Çünkü bütün insanlar O'nundur ve O evrensel olarak herkese açıktır. İnsanlar O'nunla olan ilişkisine göre ya kul olur ya da daha ileri giderek Tanrı dostu olur.¹⁰⁴ Nitekim bu ilişki Yuhanna'da “Artık size kul demiyorum. Çünkü kul efendisinin ne yaptığı bilmez. Size dost dedim...”¹⁰⁵ şeklinde ifade edilmektedir.

Itter, Clement'in Mesih'i takip etmekle iyiliğe katılımın ya da iyilik yapmanın aynı şey olduğunu vurguladığından söz etmektedir. Bir başka ifadeyle kişi iyiliğe katılmakla, Tanrı'ya ve iyi olana benzemeye çalışmakta, böylece Mesih'i taklit etmiş olmaktadır.¹⁰⁶ Osborn'a göre ise Clement, Mesih'te iyiliğe katılımı Hıristiyan umudu ve öğrencilerinin onu takip etmesiyle ilişkilendirmektedir. Ona göre “İyiliğe katılım, Tanrı'nın müritliği, Mesih'in taklidi, Tanrı'nın takibi, Tanrı'nın asimilasyonu” gibi kavramlar; birincisi insanî/ilâhî ve ikincisi ilâhî olmak üzere iki yönlüdür. Clement bu iki yönünün ilkinin *prokope* (ilerleme, süreç), ikincisinin *ilâhî mükemmellik* olarak ifade etmektedir. Ona göre bu iki yön birlikte bir ilerleme ve mükemmellik oluşturduğu için, iyiliğe katılım anlık hareketle değil, öğrenci-öğretmen ilişkisinde olduğu gibi yavaş yavaş gerçekleşmektedir. Böylece iyiliğe katılım, iyi yaşam sürmekle, Tanrı'ya itaatle, O'nun lütfuna katılmakla ve Mesih'i taklit etmekle mümkündür.¹⁰⁷ Clement, Mesih'in taklidinin yanı sıra örnek elçi olarak gördüğü Pavlus'un da taklit edilmesini istemektedir. Bu konuda o, Pavlus'un daha önce birkaç kez ifade ettiğimiz ifadesini¹⁰⁸ referans göstermektedir.¹⁰⁹

3.1.4. İskenderiyeli Origen

Hocası Clement gibi İskenderiyeli Origen (185- yk. 253/254) de Tanrı'nın ve Mesih'in taklidi üzerinde durur. Origen'e göre Tanrı'nın kutsal melekleri, O'nun emirlerini yerine getirerek O'nu taklit etmektedirler. Onlar aynı zamanda insanlara ve Mesih'e lütufkardılar ve yardım etmektedirler. İnsanların da melekler gibi davranarak Tanrı'yı

aydınlığa çıkaran “altın lamba” gibidir. Bundan dolayı, Tanrısal Söz'ün sesine her zaman itaat edilmesi gerekir. Itter, *Esoteric Teaching in the Stromateis of Clement of Alexandria* (Leiden and Boston: Brill, 2009), 105-106.

¹⁰⁴ Osborn, *Clement of Alexandria*, 108-109.

¹⁰⁵ Yu.15:15.

¹⁰⁶ Osborn, *Clement of Alexandria*, 230.

¹⁰⁷ Osborn, *Clement of Alexandria*, 252.

¹⁰⁸ 1.Ko.11:1.

¹⁰⁹ Clement of Alexandria, *Stromateis*, 248-249 (II.136.5-6).

taklit etmeleri gerekir.¹¹⁰ Muhtemelen Origen, Tanrı'nın yaratıklarına olan lütfu gibi insanın da başkalarına karşı lütufkâr olmasından söz etmektedir. Ona göre Tanrı'yı taklit etmek için saf bir kalple elinden gelen her şeyi yapan kimsenin üzerinde Tanrı'nın sureti vardır. Bunun için bütün Hıristiyanlar Tanrı'nın Ruhunu gösteren sunaklar ve imgeler oluşturmaya çalışmalıdır. Zira bunlar Tanrı'nın suretine yakın olan şeylerdir. Benzer biçimde o, Mesih'in ruhunun da bütün Hıristiyanların üzerinde olduğundan söz eder. Origen bu görüşlerini Yeni Ahit'ten İsa'nın ve Pavlus'un sözlerinden delil getirerek desteklemeye çalışır. Bu bağlamda İsa şöyle der: "... Beni seven sözüme uyar, Babam da onu sever. Biz de ona gelir, onunla birlikte yaşarız."¹¹¹ Pavlus ise "Tanrı'nın tapınağıyla putlar uyuşabilir mi? Çünkü biz yaşayan Tanrı'nın tapınağıyız... Aralarında yaşayacak, Aralarında yürüyeceğim. Onların Tanrısı olacağım, onlar da benim halkım olacak"¹¹² diyerek Tanrı'nın inananlarla münasebetinden söz eder.¹¹³

Origen'e göre "Tanrı'nın suretinde olan"¹¹⁴ ile "Tanrı'nın sureti" arasında fark vardır. Tanrı'nın sureti, tüm yaratılışın ilk doğuşu, Logos'un, gerçeğin, bilgeliğin kendisi ve "iyiliğin sureti"dir. Bu ifadelerle göre Origen'in Tanrı'nın suretinden kastettiği bizzat Tanrı'nın kendisi olmalıdır. Fakat Pavlus bunu Mesih'e uyarlamıştır. Ona göre "Mesih, Görünmez Tanrı'nın görünümü/sureti, bütün yaratılışın ilk doğanıdır,"¹¹⁵ fakat Origen'e göre Mesih her insanın başı ve görkemidir. Ona göre insan, Tanrı'nın suretinde yaratılmış olandır. Origen, Tanrı'nın suretinde yaratılmış insanı; dış görünüşü itibarıyla değil, "mükemmel olan göksel Babası gibi mükemmel olmaya çalışan ve böylece Tanrı'nın suretinde şekillenme gücüne sahip, yenilenen içsel insan" olarak yorumlamaktadır. Bu anlamda bir kişi: "...Kutsal olun, çünkü ben Tanrınız Rab kutsalım"¹¹⁶ sözünü işittiğinde ve Pavlus'un "Bunun için, sevgili çocukları olarak Tanrı'yı örnek alın"¹¹⁷ sözünü öğrendiğinde, kendi erdemli ruhuna Tanrı'nın özelliklerini yüklemektedir.¹¹⁸

¹¹⁰ Origen, *Contra Celsum*, çev. Henry Chadwick (Cambridge: Cambridge University Press, 1980), 266-267 (V.5-6).

¹¹¹ Yu.14: 23.

¹¹² 2.Ko.6: 16.

¹¹³ Origen, *Contra Celsum*, 465 (VIII.18).

¹¹⁴ Yar. 1. 26-27.

¹¹⁵ Kol.1: 15.

¹¹⁶ Lev.11: 44.

¹¹⁷ Ef.5: 1; Bu cümle Türkçe olarak yukarıdaki biçimde çevrilmiş olmasına rağmen, İngilizcesinde "Be therefore imitators of God, as beloved children", taklitçiler terimi "imitators" şeklinde yazılmıştır. "Chapter 5 - Patristic Bible Commentary" (Erişim 28 Mayıs 2022). Dolayısıyla cümle "... Tanrı'nın taklitçileri olun" biçiminde olması gerekir.

¹¹⁸ Origen, *Contra Celsum*, 378-379 (VI.63).

Bundan dolayı insanın Tanrı'yı taklit eden Mesih'i taklit etmeye çalışması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle Mesih, insanları sevdiği, kendisini kokulu bir sunu ve kurban olarak Tanrı'ya sunduğu için¹¹⁹ insanlar da onun gösterdiği sevgi yolunda yürümelidir.¹²⁰ Ladner'e göre Origen "İsa'nın çarmıha gerilmesini, Mesih'in mesajının tamamının yerine getirilmesi" olarak tanımlamaktadır. Mesih'in taklidi ise "şehitlik" veya onun çarmıhtaki tutkusunun yeniden yaşanması demektir.¹²¹

Origen'in İsa'nın taklidindeki şehitlik vurgusu, yaşadığı dönemdeki Hıristiyanların durumuyla yakından ilgilidir. Zira o, ömrünün son yıllarında Roma İmparatoru Decius'un (240-251) Hıristiyanlara karşı baskılarını görmüş olmalıdır. Böylece Origen ve dönemin diğer Babaları, Roma yönetiminin Hıristiyanlara uyguladığı baskılar ve yaptıkları zulümler¹²² karşısında şehitleri örnek göstererek, sabırlı olmalarını tavsiye etmişlerdir. Aslında Mesih'in taklidi bağlamında şehitliğin ilk örneği, İsa'dan çok kısa bir süre sonra onun mesajını vaaz ederken Kudüs'te taşlanarak öldürülen İstefanos olarak gösterilmiştir. Onun hem İsa'ya benzer ölümü hem de İsa'nın çarmıhta söylediği: "*Baba, onları bağışla, çünkü ne yaptıklarını bilmiyorlar*"¹²³ ifadesine benzer şekilde "*Ya Rab, bu günahı onlara yükleme*" diyerek gözlemlerini kapamış olması¹²⁴, onun bu yönüyle de İsa Mesih'i taklit etmiş olduğu şeklinde yorumlanmıştır.¹²⁵ Sonraki süreçte İstefanos ve daha birçok şehitlik hikâyesi Mesih'in çarmıhtaki acıları ve İsa'nın taklidiyle ilişkilendirilmiştir. Nitekim Origen'in hocası Clement'in: "*Şehitler mükemmelliğin zirvesi olmaya devam ediyor. Tanrı'ya olan sevgilerini kendilerine verdikleri armağanla gösterirler. Onlar çarmıh yolunda Mesih'in gerçek taklitçileridir*" diyerek şehitlik konusuyla Mesih'in taklidini ilişkilendirdiği belirtilmiştir.¹²⁶

¹¹⁹ Mesih'in kurbanlığı hakkında bk. Pelikan, *The Christian Tradition*, 1/146-147.

¹²⁰ Ef.5: 2.

¹²¹ Gerhart Burian Ladner, *The Idea of Reform: Its Impact on Christian Thought and Action in the Age of the Fathers* (Cambridge: Harvard University Press, 1959), 154.

¹²² Roma yönetiminin Hıristiyanlara uyguladığı baskı ve zulümlerin sebepleri konusunda geniş bilgi için bk. Zekiye Sönmez, "Roma Din Anlayışı Bağlamında Hıristiyanların Ateistlikle Suçlanması ve Hıristiyan Apologların Karşı Cevapları", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 9/2 (30 Haziran 2020), 1902-1935.

¹²³ Luka 23:34.

¹²⁴ Elç.7: 60.

¹²⁵ Brian Zahnd, *Unconditional: The Call of Jesus to Radical Forgiveness* (Florida: Charisma House, 2010), 46.

¹²⁶ Eric Osborn, *Ethical Patterns in Early Christian Thought* (New York: Cambridge University Press, 1976), 65.

Origen'in, Mesih'in taklidini şehitlik ve çarmıhla ilişkilendirmesinin yanı sıra, taklitle ilgili ilginç söyleminden bahsetmek gerekir. Chadwick'e göre Origen, Tanrı'yı ve İsa'yı taklit etmeye çalışmayan insanı hayvanlar mesabesine indirgemektedir. Zira bir inci gibi kutsal olan şeyler, ona layık olan insanlara verilmelidir. Hayatın kötülükleri içinde debelenen, saf ve kutsal hayat yaşamak için hiçbir girişimde bulunmayan insanlar, hayvanlar (köpek, domuz, yılan gibi) mesabesinde. Ayrıca Chadwick Pavlus'un sözüne¹²⁷ atıfta bulunan Origen'in, insanın kendisini dönüştürecek Mesih'i ve Pavlus'u takip etmesi gerektiğinden söz etmektedir.¹²⁸ Bu bağlamda Aykıt, "İbrahim'in, eşi Sarah için 'kardeşim' demesiyle ilgili" Origen'in yorumu çerçevesinde Pavlus'un taklidinden bahsetmektedir. Nitekim o, Origen'in "Eğer bir kişi, bu cümleleri literal anlamak istiyorsa o, Hıristiyanlar yerine Yahudilerle bir araya gelmelidir. Fakat eğer bir Hıristiyan Pavlus'un takipçisi olmak istiyorsa Pavlus'un 'Yasa, manevidir' sözünü duyması gerekir" diyerek alegorik bir yorum yaptığından söz etmektedir.¹²⁹

3.1.5. Cyprian

886 | db

Origen gibi Kartaca Piskoposu Cyprian (yk. 210-258) da Tanrı'nın ve Mesih'in taklidi vurgusunu yapmaktadır. Robert Walz'a göre Cyprian, insanın Tanrı'nın suretinde yaratılmasından dolayı Tanrı'yı taklit etmesi ve "Mesih'te vaftiz olması" gerektiğinden söz etmektedir. Nitekim Pavlus: "*Çünkü Mesih İsa'ya iman ettiğiniz için hepiniz Tanrı'nın oğullarısınız. Vaftizde Mesih'le birleşenlerinizin hepsi Mesih'i giyindi*"¹³⁰ diyerek bunu dile getirmektedir. Bundan dolayı "Mesih'te vaftiz olmak" ve "Mesih'i giyinmek" ifadeleri Hıristiyanların Mesih'le olan en derin bağı olarak ifade edilmektedir.¹³¹ Ayrıca o, Yuhanna'nın "*Tanrı'da yaşıyorum*" diyen, *Mesih'in yürüdüğü yolda yürümelidir*"¹³² cümlesini esas alarak Mesih'i takip etmenin öneminden bahsetmektedir.

Cyprian göre Mesih'in yaptıklarını, acılarını ve öğrettiklerini örnek almak, aynı zamanda Mesih'in zaferine katılmak anlamına gel-

¹²⁷ 2.Ko.3: 18.

¹²⁸ Henry Chadwick- J. E. L. Oulton, *Alexandrian Christianity: Selected Translations of Clement and Origen* (Louisville: Westminster John Knox Press, 2006), 446-447.

¹²⁹ Aykıt, *Hıristiyanlığın Öncüsü Olarak İskenderiyeli Philo*, 306.

¹³⁰ Gal. 3:26-27.

¹³¹ Robert Walz, *Vorbereitung auf das Martyrium bei Cyprian von Karthago: Eine Studie zu Ad Fortunatum* (Frankfurt: Peter Lang GmbH, 2013), 183.

¹³² 1.Yu. 2: 6.

mektedir. Bu bağlamda Cyprian, Pavlus'un "*Ruh'un kendisi, bizim ruhumuzla birlikte, Tanrı'nın çocukları olduğumuza tanıklık eder. Eğer Tanrı'nın çocuklarıysak, aynı zamanda mirasçımız. Mesih'le birlikte yüceltilmek üzere Mesih'le birlikte acı çekiyorsak, Tanrı'nın mirasçılarımız, Mesih'le ortak mirasçılarız*"¹³³ cümlelerine atıfta bulunarak Mesih'in örnek alınması gereken bir model olduğunu ifade etmektedir.¹³⁴ Mesih'i örnek almak, onun sözlerinin ve eylemlerini taklit etmek "Mesih'te vaftiz edilmek" ve "Mesih'te bulunmak ve kalmak" anlamına gelmektedir.¹³⁵ Önceki Kilise Babalarında olduğu gibi Cyprian'ın da İsa'nın modelliğini, Pavlus'un söyleminden hareketle Mesih'in çarşıta yaşadığı acılarla ilişkilendirdiği görülmektedir. Zira o da Roma İmparatoru Decius'un Hıristiyanlara baskı uyguladığı bir dönemde yaşamıştır. Dolayısıyla onun söylemlerinde de Hıristiyanların yaşadığı sıkıntılarının izlerinin görülmesi normaldir.

Sonuç olarak İznik öncesi, daha doğrusu 313 Milan Fermanı öncesi Kilise Babalarının söylemlerindeki İsa Mesih'in taklidindeki vurgunun, onun acılara ve sıkıntılara katlanması, ölüme seve seve gitmesi, ağırbaşlılığı ve itaatkarlığı gibi özellikleri bağlamında "şehitlik" idealidir. Ancak bu ideal söz konusu Ferman ve devletleşme süreciyle sona ermiş ve bunun yerine başka bir ideal (keşişlik) almıştır.

3.2. İznik Sonrası Kilise Babalarında İsa Mesih'in Taklidi ve Örnekliliği

İznik Konsili sonrası Kilise Babaları arasında Caesareali Eusebius (263 - 339), Nazianlı Gregorius (329 - 389) ve Caesareali Büyük Basil (329 - 379) gibi birçok isim bulunmakla birlikte Mesih'in taklidi bağlamında sadece Nyssalı Gregory ile günümüz Batı Hıristiyanlığının şekillenmesinde çok büyük etkisi olan Hippolu Augustinus'tan söz edilecektir.

3.2.1. Nyssalı Gregory

Nyssalı Gregory'nin (335-395), Platon'un "ilâhî olanın taklidi" veya "Tanrı'ya benzemede mükemmellik" kavramını devraldığı ve bunu Hıristiyanlığı tanımlamak için kullandığından söz edilmiştir. Onun "Hıristiyanlar" isminin Mesih'in isminden türetildiği için Hıris-

¹³³ Rom. 8:16-17.

¹³⁴ Edwina Murphy - Christine Helmer etc., *The Bishop and the Apostle: Cyprian's Pastoral Exegesis of Paul* (Boston: De Gruyter, 2018), 35-36.

¹³⁵ Walz, *Vorbereitung auf das Martyrium*, 185.

tiyanların da Mesih'in mükemmel örneğini taklit etmeleri gerektiğinden söz ettiği belirtilmiştir.¹³⁶ Ayrıca Ladner'e göre Gregory, "*bir Hıristiyanın İsa'nın çarmıhta yaşadığı acıların benzerini yaşamaksızın yenilenmeyeceğini*" ifade etmiştir.¹³⁷ Bunun yanı sıra Gregory'nin kişinin erdemli bir yaşamı elde edebilmesi için ruhsal olarak yükselmesi gerektiğinden bahsettiği belirtilmiştir. Bu ise kişinin umut yoluyla Tanrı'ya bağlanması, O'nunla bir olması ve yükselişle mümkündür. Böyle bir yükselişle Tanrı'yla birlik olan kişi, kendi seviyesini yükselten, başkalarına önderlik eden ve merhamete muhtaç olanlar için Tanrı'ya niyazda bulunan bir konumdadır. Ancak herkesin bu konuma gelmesi mümkün değildir. Kişinin söz konusu konuma gelebilmesi için kendisini aşağılık ve dünyevi şeylerden uzaklaştırması ve aşkın olan Tanrı'ya yaklaşması gerekir.¹³⁸

Gregory, erdemlerle yükselmiş olan insanın, Tanrı'yla ve Mesih'le arasındaki bağı "gelin-damat" ilişkisi bağlamında tasvir etmektedir. Ona göre gelin, ruhunun yönlendirici kısmında Mesih'in güzel kokusunu alır ve onu kalbinin derinliklerinde hisseder ve onun etkisiyle eylemler yapar. O, bu görüşünü Pavlus'un sözleriyle destekler. Nitekim Pavlus, kendisini geline, Mesih'i damada benzetir ve erdemleriyle Mesih'i taklit ettiğini, onun kokularını içine çektiğini ve ayrıca kendisinin "*Mesih'in güzel kokusu*"¹³⁹ olduğunu söyler.¹⁴⁰ Aslında bu sözleriyle Pavlus, hayat ve ölüm veren bir koku olarak nitelendirdiği Mesih'in kendi içinde yaşadığını ve böylece kendisinin çevresindekiler üzerinde dönüştürücü etkiye sahip olduğunu söylemeye çalışır. Bir başka deyişle Mesih'in ve dolayısıyla Pavlus'un kokusunu içine çekenler veya onları taklit edenler dönüştürülür. Nyssalı Gregory ile birlikte İsa Mesih'in taklidindeki örnek figür İsa'nın değiştiği görülmektedir. Bu dönemde İsa'nın çarmıhtaki acı ve ıstıraplarına kısmen vurgu yapılsa da asıl vurgunun Mesih'in mistik yönüne olduğu anlaşılmaktadır. Bunu Hıristiyanlığın devlet desteğini aldıktan sonra acı ve ıstırap döneminin bitmesi ve daha sakin bir döneme girilmiş olmasıyla açıklamak mümkündür.

¹³⁶ Werner Jaeger, *Two Rediscovered Works of Ancient Christian Literature: Gregory of Nyssa and Macarius* (Leiden: E.J. Brill, 1965), 29-30, 102.

¹³⁷ Ladner, *The Idea of Reform*, 154.

¹³⁸ Ronald E. Heine, *Gregory of Nyssa's Treatise on the Inscriptions of the Psalms* (Oxford: Clarendon Press, 1995), 14-15, 103.

¹³⁹ 2 Kor. 2: 15.

¹⁴⁰ Martin Laird, *Gregory of Nyssa and the Grasp of Faith: Union, Knowledge, and Divine Presence* (New York: Oxford University Press, 2004), 163-164.

3.2.2. Hippolu Augustinus (Augustine)

Batı Hıristiyanlığının başta aslı günah olmak üzere lütf, özgür irade, mükemmellik gibi daha birçok dogmasını ilk kez sistemleştiren Hippolu Augustinus (354-430), birçok vaazında “Tanrı’nın insan ve insanların Tanrı yapıldığı” anlayışı üzerinde durmuş ve insanın ebedî ve değişmez gerçeğe sarılarak tanrılaşabileceğini ifade etmiştir. O, *Epistula X* ve diğer eserlerinde Latince “deificare” (tanrılaşmak) fiilini Tanrı’nın insanların ölümlü bedenlerini dirilmiş bedenlere çevirerek veya dönüştürerek insanlarda yaratmış olduğu değişimi ifade etmek için kullanmıştır. Ona göre Tanrı herkesin babasıdır ve O’nun hiç kimseye ihtiyacı yoktur. Buna karşılık insan, O’na adaletle, iffetle ve diğer erdemlerle ibadet ettiğinde, O’nu taklit ederek ve sürekli O’na dua ederek hayatını anlamlandırıldığında mutlu olur. Ayrıca Tanrı arayışı insanı arındırdığı gibi, Tanrı’yı taklit etmek sevgi üretir ve kişiyi tanrılaştırır.¹⁴¹ Yine Augustinus, insanların Tanrı’nın lütfuyla kendilerini arındırarak tanrılaşmalarını veya Tanrı’nın oğulları yapıldıklarını ifade eder. Ona göre eğer insanlar Tanrı’nın oğulları yapıldıysa, onlar da tanrıdırlar, ancak bu Yaratıcı’nın doğasından değil, evlat edinilen kişinin (Mesih’in) lütfuyla mümkün olmuştur. Nitekim Augustinusçu özdeyişte bu konunun “*Tanrı, insan Tanrı olabilsin diye insanı yarattı*” şeklinde somutlaştırıldığından söz edilmiştir. Augustinus’un insanın Tanrı olabilmesindeki prototipi ise Mesih’tir. Böylece insanın, her yönüyle Mesih’i taklit ederse Tanrı’nın gücüne ulaşabileceği belirtilmiştir.¹⁴²

db | 889

Augustinus, Mesih’in taklidini, İsa’nın çarmıhtaki konumuyla da ilişkilendirmektedir. Buna göre o, Mesih’in çarmıhtaki kurtarıcı eylemi ve dirilişi nedeniyle insanların (özellikle Hıristiyanların) günahtan kurtulabildiğini vurgulamıştır. O, Pavlus’un: “*Artık günaha kölelik etmeyelim diye, günahlı varlığımızın ortadan kaldırılması için eski yaradılışımızın Mesih’le birlikte çarmıha gerildiğini biliriz*”¹⁴³ sözüne atıfla Mesih’in insanların yenilenmesi veya dönüşmesindeki rolüne dikkat çekmiştir. Aslında Augustinus’un üzerinde durduğu, en temel teolojik söylemlerinden birisinin “Tanrı’nın lütfu” olduğu belirtilmiş ve bunun Pelagius’la arasında polemik konusu olduğundan söz edilmiştir. Nitekim bu konuda Pelagius’in: “*Ey Tanrı, sensin emirleri veren. İstedüğün emri ver ve istediğini emret*” diyerek, özgür irade

¹⁴¹ Roland J. Teske, *Augustine of Hippo: Philosopher, Exegete and Theologian* (Milwaukee: Marquette University Press, 2009), 103.

¹⁴² Constable, *Three Studies in Medieval Religious and Social Thought*, 156.

¹⁴³ Rom.6: 6.

ya da “doğal lütuf”tan söz ettiğini; buna cevap niteliğinde Augustinus’un *On Merits and the Forgiveness of Sins and the Baptism of Infants* adlı eserini yazdığından bahsedilmiştir. Bu süreçte Pelagius’un *Commentary on Romans* adlı eserindeki: “Eğer Âdem’in işlediği suç, tüm insanları kapsıyorsa; İsa’nın doğruluğu ve günahı ortadan kaldırması da tüm günahkârları içine almalı” ifadesine, Augustinus’un Marcellinus’a yazdığı bir mektupta: “Bebekler de inananlar olup anne babalarının yaptıklarından yararlanırlar” diyerek karşılık verdiğiinden söz edilmiştir. Augustinus bu söylemiyle Âdem ile Havva’nın günahının (aslî günah) bütün insanlığı etkilediğini ifade ederken, Pelagius, Âdem’in günahının herkese geçmediğini iddia etmiştir.¹⁴⁴ Pelagius ve Augustinus’un lütufla ilgili görüşleri onun tarafından şu şekilde özetlemiştir:

*Pelagius, kişinin, günahsız olarak yaşayabileceğini, eğer bu doğru değilse o zaman Kutsal Yazıların, insanlardan günah işlememeleri isteğinin anlamsız olduğunu, çünkü Tanrı’nın, insanlardan imkânsız olanı istemeyeceğini dile getirip fitratın lütfunun (grace of nature) yeterliliğini belirtir. Buna karşılık Augustine, aşkın lütuf (supernatural grace) önerisiyle özet olarak şöyle cevap verir: Lütuf, fitrata ters değildir ancak fitrat günahla kirlendiği için, lütuf tarafından yönlendirilmelidir. Çünkü sağlam bir şekilde yaratılan ruh, günah ile kirlenmiştir. Birey, bu kirlenmeyi, kendi başına kaldırmaya muktedir değildir. Sadece İsa’nın lütfu, insanlardaki bu kiri kaldırmaya güç yetirebilir. Lütuf insanlara karşılıksız verilmiş olup bir erdeme bağlı değildir.*¹⁴⁵

Lütuf söyleminin yanı sıra Augustinus, Pavlus’un Âdem ve Mesih karşılaştırmasına¹⁴⁶ katılarak, ruhsal ve göksel olan Âdem’in (İsa), canlı dünyevi ilk Âdem’den üstün olduğunu söylemektedir. Bunun gerekçesi olarak o: “Eğer ilk Âdem günah işlememiş olsaydı, Tanrı onun canlı olan bedenini ölümsüzlüğünü kaybetmeyen ruhsal bir bedene dönüştürürdü” diyerek canlı bedeninin ölümsüzlüğe dönüştürülemeyeceğini, buna karşılık ruhsal ve göksel Mesih’in ancak ölümsüzlüğü gerçekleştirebileceğinden bahsetmektedir.¹⁴⁷ Augustinus’un

¹⁴⁴ Dursun Ali Aykıt, “Pelagianizm’in Tarihi ve Öğretileri”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2010), 181-182, 186.

¹⁴⁵ Aykıt, “Pelagianizm’in Tarihi ve Öğretileri”, 182.

¹⁴⁶ 1.Ko.15: 44-50

¹⁴⁷ Ladner, *The Idea of Reform*, 155-156.

Âdem ve İsa hakkındaki görüşleri bu kadarla sınırlı değildir. Örneğin Pelagius'un

“Âdem'in işlediği günah, üzücü ve kötü bir örnek olmakla beraber başka bir sonuç doğurmaz. Âdem'in günahı sadece kendini bağlar. İnsanlığın hepsi, doğduklarında Âdem'in günah işlemeyen önceki durumu gibidir” görüşüne karşılık Augustinus “Âdem'in bedeni, ölümlüydü. Ancak onun bedeni aynı zamanda ölümsüzdü. Çünkü Tanrı, onun yaşam ağacından yemesine müsaade etmişti. Fakat günah işledikten sonra Âdem'in, bu ağaca yaklaşmasına izin verilmedi” diyerek Âdem'in ölümünü yasak ağaçla ilişkilendirmektedir.¹⁴⁸

Âdem ve İsa'yla ilgili görüşlerinin yanı sıra Augustinus Mesih'in taklidi konusunda bir keşişin en yüksek dereceye ulaşabilmesi için Mesih'i taklit etmesi gerektiğinden veya Mesih'in bildirdiklerini aynen yerine getirmeye çalışması gerektiğinden söz etmiştir.¹⁴⁹ Dolayısıyla Gregory gibi Augustinus da Mesih'in taklidini bir keşişin ruhsal yükselişiyle veya İsa'nın mistik boyutuyla ilişkilendirmektedir.

Sonuçta, İznik öncesi Kilise Babalarındaki İsa'nın taklidindeki “şehitlik” vurgusunun, İznik sonrası Babalarda görülmediği ve bunun “keşişlik”le yer değiştirdiği anlaşılmaktadır. Bu durum Hıristiyanlığın Konstantin dönemiyle birlikte yasal ve devlet destekli bir din olması ve buna bağlı gelişmelerle yakından ilişkilidir. Nitekim Konstantin sonrasında Hıristiyanların ilk üç yüzyılda yaşadıkları baskılar sona erince şehitlik bir ideal olmaktan çıkmıştır. Bunun yerine keşişlik ya da asketik bir hayat almış ve bu şehitlikle eşdeğer olarak kabul edilmiştir. Örneğin manastır hayatının kurucusu olarak kabul edilen Antonius'un (251-356) bedenine uyguladığı asketizmden dolayı onun “her gün şehit olduğu” yorumu yapılmıştır.¹⁵⁰ Dolayısıyla İznik sonrası Kilise Babaların söylemlerinde görülen bir keşişin İsa'yı taklit etmesi gerektiğiyle ilgili vurgunun sebebi budur.

Sonuç

Mesih'in taklidi (*imitatio Christi*) ve örnekliliği anlayışı, İsa'ya biçilen insanî ve tanrısal yön ve buna bağlı olarak onun bir insan ve tanrı olarak taklit edilmesiyle ilgilidir. Bu anlayışın kökleri Ak-

¹⁴⁸ Aykıt, “Pelagianizm'in Tarihi ve Öğretileri”, 191.

¹⁴⁹ Peter Brown, *Augustine of Hippo: A Biography* (Los Angeles: University of California Press, 2000), 402.

¹⁵⁰ Bilal Baş, “Hıristiyan Manastırcılığının Doğuşu”, *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44/1 (2013), 183-204.

deniz-Mezopotamya bölgelerindeki Ay mitlerindeki acı çeken, ölen, dirilen tanrıların taklidi anlayışına dayanmaktadır. Antik mitlere dayanan bu anlayış, Pavlus tarafından insanlığın günahı için çarmıhta acı çeken, ölen ve ölümden dirilen, İsa Mesih'in taklidine dönüştürülmüştür. Pavlus, bu anlayışı Eski Ahit ve onun Gnostik yorumlarında yer alan insanın Tanrı'nın suretinde yaratılması, ilk insan Âdem'in günah işleyerek düşüşü, Mesih'in onun düşüşünü tamir etmek için kendisini feda etmesi ve de Tanrı'nın enkarnasyonu ile ilişkilendirmiştir. Bu bağlamda o, insanın Tanrı'nın suretinde yaratıldığını, Tanrı'nın mükemmel suretinin Mesih'in suretinde yeniden biçimlendirildiğini veya Tanrı'nın ilk olarak canlı dünyevî Âdem'de, sonra da üstün ve ruhsal olan Mesih'te kendisini ifşa ettiğini ve bu nedenle insanın Mesih'i taklit etmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Kilise Babaları genel olarak Pavlus'un zikredilen görüşlerini kabul etmişler, dahası onun sözlerini Kutsal Kitap ve antik yazarlardan delillerle yorumlamaya çalışmışlardır. Onlar, İsa'nın "Tanrı-İnsan" veya "Tanrı" olduğunu ve onun taklit edilmesiyle insanın Tanrı'ya benzeyebileceğini veya ilk yaratılıştaki orijinal haline geri dönebileceğini vurgulamışlardır.

892 | db

Mesih'in taklidi ve örnekliğinin konusunun anlaşılmasında, "taklit etme, takip etme, örnek alma ve benzeme" gibi terim ve kavramların Eski ve Yeni Ahit'in Yunanca, Latince ve diğer Batı dillerindeki kullanımları önemlidir. Sözü edilen kavramlar, Batı dillerinde "imitatio, akolouthéō, miméomai, mimētês" gibi kelimelerle ifade edilmektedir. Batı dillerindeki bu farklı kullanımlar Eski ve Yeni Ahit'in Türkçe tercümelelerinde ne yazık ki görülmemekte ve zikredilen kavramların karşılığı sadece "takip etme ve örnek alma" terimleriyle ifade edilmektedir.

Anlamsal olarak "Mesih'in taklidi" kavramı değişken bir anlama sahiptir ve yerine göre "taklit etme" ya da "örnek alma" manasında kullanılabilir. Ancak "taklit etme" ve "takip etme/örnek alma" terim ve kavramları kesinlikle eş anlamlı değildir. Ayrıca bu kavramlar sanat ve edebiyatta başka, dinî ve ahlâkî anlamda daha başka anlamlar içerebilmektedir.

Genel olarak İncillerde İsa'nın "takip edilmesi ve örnek alınması" hâkim iken, bazen de onun "taklit edilmesini" çağrıştıran cümleler yer almaktadır. İncillerde İsa, çoğu zaman Havarileri tarafından takip edilen bir öğretmen konumunda iken, bazen de takipçilerine kendisini taklit etmelerini söylemektedir. İsa'nın bu ikilemine karşılık Pavlus

taklit konusunda ısrarcıdır ve okuyucularından Tanrı'yı, Mesih'i ve bazen de kendisini taklit etmeleri istemektedir.

Görüşlerinden bahsettiğimiz Kilise Babalarının Mesih'in taklidi ve örnekliliği konusunda hemen hemen benzer şeyler söyledikleri tespit edilmiştir. Ayrıca onların, kendi görüşlerini Yeni Ahit'ten özellikle de Pavlus'un mektuplarından desteklemeye çalıştıkları görülmüştür. Bu durum bize Pavlus'un, Kilise Babaları ve diğer Hıristiyanlar üzerinde ne kadar çok etkili olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Ayrıca Hıristiyanlığın devletleşme süreci göz önüne alındığında, süreç öncesinde ya da Hıristiyanlığın baskı gördüğü dönemdeki Kilise Babalarının İsa taklidinde "şehitlik" ideali varken; Hıristiyanlığın devlet dini olmasından sonraki Babalarda "keşişlik" vurgusu yapılmıştır.

Mesih'in taklidi ve örnekliliğiyle ilgili kavramları incelememizde, Kitab-ı Mukaddes'in Türkçe çevirilerinin orijinal metinlerdeki kavramlarla uyuşmadığını tespit ettik. Bu durum kavram kargaşasına sebep olabileceği gibi dinî metinlerin yanlış anlaşılmasına da sebep olabilmektedir. Bu nedenle gerek Kutsal Kitaplar gerekse diğer dinî metinlerin tercümelerinde çok dikkatli olunması ve Kitab-ı Mukaddes'in hem filolojik anlamda hem de konunun uzmanlarınca gözden geçirilerek yeniden Türkçeye çevrilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

İsa Mesih'in, Pavlus'un, Kilise Babalarının ve diğer teologların tarihî söylemleri bir yana, günümüzde Latin Amerika ülkelerinde Paskalya'dan önceki haftada gerçekleştirilen "Semana Santa" veya "Semana Noel Baba" adı verilen kutlamalar, Mesih'in çarmıhtaki hayatını taklit etmek anlamına gelmektedir. Hafta boyunca farklı etkinlikler yapılmakla birlikte, özellikle İsa'nın çarmıha gerildiği gün kabul edilen Cuma günü, yüzlerce insan onun çarmıha gerilişini canlandırmaya çalışmaktadır. Hatta bir kısım Hıristiyanların kendilerini çarmıha geldikleri de rivayet edilmektedir.¹⁵¹ Bu durum bize tarihî anlatıların inanç konusuna nasıl dönüştürüldüğünü ve inanç söz konusu olduğunda da her türlü zorluğa, sıkıntıya katlanmanın hoş karşılandığını anlatması açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Adıbelli, Ramazan. "Doğu Hıristiyanlarının Bugünkü Durumuna Genel Bir Bakış". *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 10/2 (2013), 133-172.

Aykit, Dursun Ali. *Hıristiyanlığın Öncüsü Olarak İskenderiyeli Philo*. İstanbul: Kitabevi, 2011.

¹⁵¹ "Semana Santa (Holy Week) | Center for Latin American Studies" (Erişim 17 Ağustos 2022).

- Aykt, Dursun Ali. "Pelagianizm'in Tarihi ve Öğretileri". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2010), 175-196.
- Baş, Bilal. "Hıristiyan Manastırcılığının Doğuşu". *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44/1 (2013), 183-204.
- Bauer, Walter. *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*. ed. Frederick William Danker. Chicago: University of Chicago Press, 2021.
- Billy, Dennis J. *The Imitation of Christ Thomas à Kempis: A Spiritual Commentary and Reader's Guide*. Notre Dame: Ave Maria Press, 2005.
- Brown, Peter. *Augustine of Hippo: A Biography*. Los Angeles: University of California Press, 2000.
- Bultmann, Rudolf. *Theology of the New Testament*. çev. Kendrick Grobel. New York: Charles Scribner's Sons, 1951.
- Clement of Alexandria. *Stromateis-Books One to Three*. çev. John Ferguson. Washington: Catholic University of America Press, 2005.
- Constable, Giles. *Three Studies in Medieval Religious and Social Thought: The Interpretation of Mary and Martha, the Ideal of the Imitation of Christ, the Orders of Society*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Eliade, Mircea. *Cosmos and History: The Myth of the Eternal Return*. çev. Willard R. Trask. New York: Harper-Brothers, 1954.
- Esposito, Paul W. *English Majority Text Version of the New Testament*. s.l.: s.n., 2014.
- Field, Lester L. *Gerhart Ladner and The Idea of Reform: A Modern Historian's Quest for Ancient and Medieval Truth*. New York: The Edwin Mellen Press, 2015.
- Fornarik, Giuseppe. *Dionysus, Christ, and the Death of God-2: Christianity and Modernity*. Michigan: Michigan State University Press, 2020.
- Gündüz, Şinasi. *Pavlus Hıristiyanlığın Mimarı*. İstanbul: Ankara Okulu Yayınları, 2004.
- Halliwel, Stephen. *The Aesthetics of Mimesis: Ancient Texts and Modern Problems*. Princeton: Princeton University Press, 2002.
- Heath, Peter - J.B. Schneewind (ed.). *Immanuel Kant: Lectures on Ethics*. çev. Peter Heath. Cambridge: Cambridge University Press, 1997.
- Heine, Ronald E. *Gregory of Nyssa's Treatise on the Inscriptions of the Psalms*. Oxford: Clarendon Press, 1995.
- Henry Chadwick- J. E. L. Oulton. *Alexandrian Christianity: Selected Translations of Clement and Origen*. Louisville: Westminster John Knox Press, 2006.
- Irenaeus of Lyons. *Adversus Haereses (Latin and Greek)*. ed. W. Wigan Harvey. Cambridge: Cambridge University Press, 1857.
- Jaeger, Werner. *Two Rediscovered Works of Ancient Christian Literature: Gregory of Nyssa and Macarius*. Leiden: E.J. Brill, 1965.
- Kabağaç, Sina - Alova, Erdal. *Latince-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1995.
- Kittel, G. *Theological Dictionary of the New Testament*. ed. Kittel-Friedrich Gerhard -Gerhard. 2 Cilt. UK: Paternoster Press, 1985.
- Kutsal Kitap: Tevrat, Zebur, İncil. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, 2013.
- Ladner, Gerhart Burian. *Ad Imaginem Dei: The Image of Man in Mediaeval Art*. Latrobe: Archabey Press, 1965.
- Ladner, Gerhart Burian. *The Idea of Reform: Its Impact on Christian Thought and Action in the Age of the Fathers*. Cambridge: Harvard University Press, 1959.
- Laird, Martin. *Gregory of Nyssa and the Grasp of Faith: Union, Knowledge, and Divine Presence*. New York: Oxford University Press, 2004.
- Luschnig, C.A.E. *An Introduction to Ancient Greek: A Literary Approach*. Indianapolis: Hackett Publishing Company, 2. Basım, 2007.
- Mellink, A.O. *Death as Eschaton: A Study of Ignatius of Antioch's Desire for Death*. s.l.: Self-publ., 2000.

- Michaelis, W. *Theological Dictionary of the New Testament*. ed. Kittel Gerhard - Friedrich Gerhard. 2 Cilt. UK: Paternoster Press, 1985.
- Murphy, Edwina - Helmer etc., Christine. *The Bishop and the Apostle: Cyprian's Pastoral Exegesis of Paul*. Boston: De Gruyter, 2018.
- Norton. *A Textual History of the King James Bible*. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 2005.
- Ong, Walter J. "Mimesis and the Following of Christ". *Religion & Literature* 26/2 (Summer 1994), 73-77.
- Origen. *Contra Celsum*. çev. Henry Chadwick. Cambridge: Cambridge University Press, 1980.
- Osborn, Eric. *Clement of Alexandria*. New York: Cambridge University Press, 2008.
- Osborn, Eric. *Ethical Patterns in Early Christian Thought*. New York: Cambridge University Press, 1976.
- Pelikan, Jaroslav Jan. *After Jesus: The Triumph of Christianity*. USA: Reader's Digest, 1992.
- Pelikan, Jaroslav Jan. *The Christian Tradition: A History of the Development of Doctrine*. 2 Cilt. Chicago: University of Chicago Press, 1971.
- Rahner, Karl. *Practice of Faith: A Handbook of Contemporary Spirituality*. New York: The Crossroad Publishing Company, 1983.
- Rebecca Adams-René Girard. "Violence, Difference, Sacrifice: A Conversation with René Girard". *Religion & Literature* 25/2 (Summer 1993), 9-33.
- Simpson, D.P. *Cassell's Latin-English English-Latin Dictionary*. London: Cassell, 1979.
- Sönmez, Zekiye. "Roma Din Anlayışı Bağlamında Hıristiyanların Ateistlikle Suçlanması ve Hıristiyan Apologların Karşı Cevapları". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 9/2 (30 Haziran 2020), 1902-1935. <https://doi.org/10.15869/itobiad.734014>
- Teske, Roland J. *Augustine of Hippo: Philosopher, Exegete and Theologian*. Milwaukee: Marquette University Press, 2009.
- New King James Version Holy Bible*. çev. Thomas Nelson. Burgundy: Nelson Bibles, 2006.
- Vall, Gregory. *Learning Christ: Ignatius of Antioch and the Mystery of Redemption*. Washington: Catholic University of America Press, 2013.
- Walz, Robert. *Vorbereitung auf das Martyrium bei Cyprian von Karthago: Eine Studie zu Ad Fortunatum*. Frankfurt: Peter Lang GmbH, 2013.
- Ward, Graham. *Christ and Culture*. Oxford: Blackwell Publ, 2005.
- Zahnd, Brian. *Unconditional: The Call of Jesus to Radical Forgiveness*. Florida: Charisma House, 2010.
- "Chapter 3 - Patristic Bible Commentary". Erişim 26 Mayıs 2022. <https://sites.google.com/site/aquinasstudybible/home/2-thessalonians/st-john-chrysostom-on-2-thessalonians/chapter-1/chapter-2/chapter-3>
- "Chapter 5 - Patristic Bible Commentary". Erişim 28 Mayıs 2022. <https://sites.google.com/site/aquinasstudybible/home/ephesians/st-john-chrysostom-on-ephesians/chapter-1/chapter-2/chapter-3/chapter-4/chapter-5>
- "Chapter 11 - Patristic Bible Commentary". Erişim 26 Mayıs 2022. <https://sites.google.com/site/aquinasstudybible/home/1-corinthians/st-john-chrysostom-on-1-corinthians/chapter-1/chapter-2/chapter-3/chapter-4/chapter-5/chapter-6/chapter-7/chapter-8/chapter-9/chapter-10/chapter-11>
- "Semana Santa (Holy Week) | Center for Latin American Studies". Erişim 17 Ağustos 2022. <https://www.ucis.pitt.edu/clas/content/semana-santa-holy-week>
- The Holy Bible: English Standard Version*. Crossway: Crossway Bibles, 2011.

THE ISSUE OF IMITATION AND EXAMPLE OF JESUS CHRIST IN THE NEW TESTAMENT AND IN THE CHURCH FATHERS BEFORE AND AFTER NICAEA

Zekiye SÖNMEZ*

Extended Abstract

The most important figure of Christianity is undoubtedly Jesus Christ. Because, The most important figure of Christianity is undoubtedly Jesus Christ. Because in the eyes of Christians, Jesus Christ has a different position with his divine and human nature, which should be “imitated and followed or taken as an example in every way”. With this position, Jesus did not talk much about imitating himself, but Paul, the architect of today’s Christianity, was the first person to talk about the imitation of Jesus Christ by saying, “Imitate me, as I imitated Christ,” and brought the subject up.

896 | db

In this context, in our article, the imitation and example of Christ; origin, the concepts in the Bible and Christian literature will be discussed in the context of the discourses of Jesus and Paul and the views of some Church Fathers. The subject of the imitation of Christ is directly related to the religious and cultural traditions in which Paul grew up, such as Judaism, Hellenism and Gnosticism, as well as the understandings of “incarnation” and “salvation”. In this context, Paul states that man was created in God’s image, God revealed himself first in Adam and then in Christ; He emphasized that the perfect image of God was reshaped in the image of Christ. He also said that death occurred through the first man, Adam, and resurrection and salvation from the dead through Christ. For this reason, Paul emphasized that man should imitate God and Jesus Christ, and even, as an imitator of Christ, he himself should be imitated.

Along with these, the imitation of Christ; with the terms and mean “imitating, following, taking as an example and being alike” in Bible texts in Greek, Latin, and other Western languages; It is expressed with concepts such as “imitatio, akolouthéō, miméomai, mimētés”. Knowing which words and meanings these concepts are used in the Bible is important in understanding the subject. In addition, “imitation” and “taking as an example” are not identical words, and their uses in literature and art are different from their use in religious and moral contexts. As a matter of fact, in the religious and moral sense; while in the Old Testament the understanding of “imitating” is dominant, the understanding of “following” is dominant in the Gospels part of the New Testament, especially in the case of Je-

¹⁵² Ass. Prof. Afyon Kocatepe University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Philosophy and Religious Studies, Afyonkarahisar, Turkey. zsonmez@aku.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1672-4823>.

sus, and “imitating” in the Epistles of Paul. In addition to these approaches of the Old and New Testaments, the issue of Christ’s imitation and exemplary was also discussed by the Church Fathers.

They generally talk about this subject in the context of the Old and New Testaments, especially the views of Paul, in the context of the doctrine of incarnation and salvation. In this context, Ignatius of Antioch described Jesus Christ as “the incarnated Logos and the revelation of God himself” and emphasized his imitation as “the only teacher”. Irenaeus of Lyon, on the other hand, stated that God revealed himself to people through Jesus Christ or the Word (Logos), therefore, the Christ should be imitated. Clement of Alexandria stated that a Christian should imitate God and Christ as much as possible “in image, symbol, image, and likeness.” Origen of Alexandria interpreted the creation of man in God’s image and distinguished between “who is in God’s image” and “God’s image”. According to him, Christ is the image of God, and man is created in the image of God. Like Origen, Cyprian, Bishop of Carthage, stated that since man was created in God’s image, he must imitate God and be “baptized in Christ” by imitating Christ. Gregory of Nyssa stated that the name “Christian” was derived from the name Christ, and therefore Christians should imitate Christ’s perfect example. Augustine of Hippo, on the other hand, emphasized the understanding that “God is made man and men are made God” and stated that man will become like God by fulfilling the wishes of the Eternal and Unchangeable God and imitating the gracious Christ.

As a result, it has been determined that the imitation and example of Christ was developed within the framework of the religious and cultural traditions acquired by Paul from his pre-Christian past life, and the Christian understanding of incarnation and salvation. It has been understood that the Church Fathers also reinterpreted the subject with quotations from the Bible and Paul’s views.

Keywords: Incarnation, Greek Fathers, Imitatio Christi, Bible, Paul.

